

Український Вільний Університет
Ukrainische Freire Universität

Інститут літератури
імені Т. Г. Шевченка НАН України

ЯКЩО НЕ Я, ТО ХТО?

*Бібліографічний покажчик
наукових праць
Тамари Іванівни Гундорової*

Мюнхен 2015

ISBN 978-3-928687-29-4

Серія: Varia Bd. 68

УДК 012: 82. 0 (477).

ББК Я1: Ш5 (4Укр) 6/7-8.

Якщо не я, то хто? Біобібліографічний покажчик наукових праць Тамари Іванівни Гундорової / Уклад. Т. Стальна, Н. Кикоть. – Мюнхен, 2015. 112 с.

Видання містить основні матеріали біографічного плану, бібліографічний покажчик, а також вибрані інтерв'ю професора, доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України Т. І. Гундорової. У покажчику в хронологічному порядку наводяться праці Т. І. Гундорової, опубліковані з 1977 по 2015 рік. Нумерація наскрізна для розділів «Хронологія друкованих праць» і «Література про життя і творчість». У межах кожного року матеріал розташований в такій послідовності: книги, статті, рецензії, упорядкування та коментарі, відповідальне редагування, підписи тощо.

Рецензії на друковані праці Т. І. Гундорової подаються після їхнього опису.

Alle Rechte vorbehalten

© 2015 Ukrainische Freie Universität

Усі права застережено

© 2015 Український Вільний Університет

ЗМІСТ

Проявлення критика (<i>Григорій Грабович</i>)	4
Замість передмови (<i>Микола Сулима</i>)	7
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ	13

ВИБРАНІ ІНТЕРВ'Ю

«Немає іншого місця, де б моя робота і моє хобі зустрілися і поєдналися так тісно» <i>Розмову вели: Л. С. Бербенець, О. Р. Омельчук, Л. М. Демська-Будзуляк, Н. І. Гаврилюк, О. П. Михед</i>	50
Нова жінка в Академії наук: <i>Розмова Людмили Таран з Тамарою Гундоровою</i>	63
«Я відчуваю, що зараз мені бракує серйозної української літератури...» <i>(На відвертість спровокував Віктор Неборак)</i>	94
Тамара Іванівна Гундорова. <i>Curriculum Vitae</i>	101
Іменний покажчик	108

ПРОЯВЛЕННЯ КРИТИКА

Я знайомий з Тамарою Гундоровою, здається, більше ніж 30 років, очевидно, з того часу, як уперше став регулярно приїжджати до Києва в Україну і співробітничати щодо різних проектів з Інститутом літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України. На той час вона була одним із найбільш перспективних молодих учених. В період після незалежності (тобто після 1991 року) ми спільно працювали над різними проектами (конференціями, симпозіумами і т.п., деякі з них у Гарварді). Починаючи з пізніх 1990-х, коли були започатковані журнал «Критика» (1997) і видавництво «Критика» (2000), де мені доводиться працювати головним редактором, вона була частим дописувачем до «Критики», і ми опублікували кілька її книжок. Я також знаю Тамару Гундорову з різних академічних справ. Нещодавно (2009 року) ми обидвоє були членами Наглядового комітету *Ukrainicum*'у (літньої сесії з українознавства), який спонсорований спільно *Gruppi Wissenschaftskolleg Greifswald* та університетом Грайфсвальду в Німеччині.

Оглядаючи її наукову траєкторію, могу з впевненістю сказати, що нині вона одна з провідних українських літературознавців в галузі літературної теорії (вона також завідує відділом теорії літератури в Інституті літератури), так само як визначний дослідник і аналітик сучасної української літератури і культури. Її рання праця «*Femina melancholica*» (2002) досліджує центральну постать Ольги Кобилянської в широкому культурному контексті європейського модернізму, гендерних питань, фемінізму тощо і відкриває дорогу, разом з її вже покійними колегами Соломією Павличко і Нілою Зборовською, до суттєвого розширення українсько-го літературно-історичного дискурсу навколо цих питань.

Фундаментальним вкладом до цього була її широко відома праця «Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація» (1997, 2009), яка не лиш по-новому осмислює канонічні постаті і явища раннього українського модернізму (Франка, Лесю Українку, молодомузівців, Винниченка), але також досліджує їх з перспективи постмодерністського культурного і літературно-критичного досвіду. Теоретична і культурологічна насиченість цієї праці відкриває вкрай цікаві перспективи на базисне питання перервності і водночас тяглості українського літературного процесу у ХХ столітті.

Її книга про постчорнобильський синдром в сучасній літературі («Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн», 2005) була яскравим дослідженням постмодерністського письма в Україні, побаченого крізь призму цієї травми. Сама книжка, опублікована в «Критиці», була на той час чимось подібним до інтелектуального бестселера. Загалом, її книги і її численні статті відзначаються прекрасним схопленням західної літературної і культурної теорії від Адорно до Яуса. Ще важливіше, Гундорова є не просто провідником численних теорій (як це часто бачимо у випадку пострадянської критики), але дослідником і критиком, який постійно займається їхніми контекстами й передумовами, випробовує їхню культурну і текстуальну прийнятність і ґрунтується на них, досягаючи визначних наукових відкриттів. Прикладом цього можна вважати її нещодавню працю про кіч в літературі і «Транзитну культуру» (2013), де вона по-новому і переконливо прочитує роль кічу в українській культурі і вписує це прочитання в центральну парадигму сучасної популярної культури, і не лише на пострадянському просторі.

Її останні праці про генераційну ідентичність, розглядувані в ширшій парадигмі постколоніальних студій, мають

неоціненну вартість для літературознавства в Україні – і поза її межами також. Гундорова має рацію, коли говорить, що цей підхід ще не привертав належної уваги і не є розвинений в Україні; з тієї причини, що сучасна західна літературна і культурні теорія є далеко не прийнятними в навчальних програмах та здебільша ігноруються літературно-критичним істеблшментом.

Досвід і здобутки Тамари Гундорової дотепер – свідчення видатної академічної кар'єри найвищого міжнародного зразка, перевірені і підтверджені в таких найвизначніших інституціях, як Хоккайдо і Монаш, Колумбія і Гарвард. Усе це запевнює її дотеперішнім і майбутнім проектам найвищу якість і вражаючі результати.

Листопад 2015

*Григорій Грабович,
Гарвардський університет*

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

... Викладала та читала лекції в Торонтському (Канада), Гарвардському, Єльському, Колумбійському (США) та Грайфсвальдському (Німеччина) університетах, стажувалася в університеті Монаша (Австралія), у Гаріманівському інституті Колумбійського університету (США), у Славістичному дослідницькому центрі Хоккайдського університету (Японія), була стипендіатом багатьох престижних міжнародних фондів... Ці факти, якщо додати, що до кола інтересів дослідниці входять гендерні питання, постколоніальна критика, модернізм та постмодернізм, цілком уписалися б у наукові біографії, скажімо, Сьюзен Зонтаг чи Юлії Кристевой. Проте вони стосуються жінки, яка народилася в с. Клімівка Карлівського району Полтавської області, тобто Тамари Іванівни Гундорової (дівооче прізвище Бровіньок). І все, що відбувалося після 1955 р., достеменно відбувалося в житті Тамари Іванівни – 1977 р. вона закінчила відділення української мови та літератури Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, вступила до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України й 1981 р. успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Проблема інтелігенції і народу в соціально-психологічних повістях Івана Франка 80–90-х рр. ХІХ ст.» (наук. керівник – д. ф. н. Б. А. Деркач), з цього ж року працює в Інституті літератури, 1996 р. стала доктором філологічних наук, захистивши дисертаційне дослідження «Дискурсія українського модернізму. Постмодерна інтерпретація». Важливо наголосити, що це рік п'ятої річниці незалежності України, бо саме незалежність нашої держави уможливила і лекції та стажування в престижних зарубіжних університетах, і постмодерні інтерпретації українського модернізму.

2002 року Тамара Гундорова очолила відділ теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 2003 р. обрана членом-кореспондентом НАН України.

Уже в студентські роки Тамара Гундорова відчула тяжіння до теорії літератури, про що свідчить її увага до «народження нової якості слова», до версифікаційних особливостей україномовних перекладів поезій узбецької поетеси Зульфії. Остаточний вибір на користь теорії літератури Т. І. Гундорова зробила, гадаю, не без впливу творчості І. Я. Франка, який багато сил і часу віддавав цій ділянці філологічної науки, – уже в 1984 р. з'являється її стаття «Студія Івана Франка “На дні” як новий тип ідейно-естетичної структури», а в 1986 р. вона бере участь у збірнику «Розвиток жанрів в українській літературі XIX – початку XX ст.», друкуючи тут статтю «Розвиток епічної структури оповідання в українській літературі другої половини XIX ст.». Відтепер через горнило теорії проводиться й Франко, й інші чільні постаті української літератури кінця XIX – початку XX ст. У Франка ж – особливий статус, бо, як пояснює Тамара Гундорова, він був учасником і творцем «піднесення специфіки української літератури і вироблення її двоєдиного культурного коду – органічно-національного та загальноєвропейського». Такий погляд на Франка міг зародитися ще під час роботи над кандидатською дисертацією, де дослідниця вже розглядає мотиви двійництва, “нового” героя, нового конфлікту. Розвинутий він у книжках Тамари Гундорової «Франко – не Каменяр» (Мельбурн, 1996), ним вона керувалася, впорядковуючи збірник «Невідомий Іван Франко. Грані Ізмаряду» (2006).

Перебудовні процеси і проголошення незалежності України відкрили для літературознавців небачені перспективи: потрібно було звільнити від певних стереотипів спадщину письменників-класиків, осмислити творчість за-

боронених письменників, майстрів слова, що опинилися в еміграції. Тамара Гундорова пише про І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, М. Гоголя, О. Кобилянську, Лесю Українку, М. Коцюбинського, М. Вороного, А. Кримського, В. Винниченка, О. Довженка, Ю. Луцького, В. Стуса, не може не відреагувати на появу постмодерністів. Роздуми про названих письменників вилилися то в статті, то в передмови, то в розділи книжки «Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація» (1997), що лягла в основу докторської дисертації, текст якої народжувався в умовах активного інтересу до українського модернізму.

На початку 1997 р. вийшла книжка Соломії Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі», в кінці цього ж року побачила світ і монографія Тамари Гундорової. Обидві книжки відзначалися такою глибиною, сміливістю та проникливістю стосовно предмету дослідження, що пізніше були перевидані (безпрецедентний випадок в історії українського літературознавства!). Соломія Павличко подивилася на наш модернізм як знавець зарубіжної літератури, її панорамне дослідження включало в себе найважливіші літературні події від 1898 р. до 1980-х рр.

Авторка «Дискурсу модернізму в українській літературі» наполягала на «кількох спробах модерністичного оновлення», яких зазнала українська література. Тамара Гундорова пропонувала у зв'язку з модернізмом розглядати не лишень опозицію «Європа» – «Просвіта», як це робить Соломія Павличко, а ще й у зворотній перспективі – «з кінця XX сторіччя, з тут-і-тепер, із “я”, – каже авторка “Проявлення Слова”, – захотілося поглянути на минулий досвід». Тамара Гундорова, перебуваючи у провідних університетах Європи, Америки, Японії, засвоїла нове бачення «старих» проблем і тепер переконувала нас, що «феномен, який дістав назву

модерну, характерний тим, що його завжди можна відчутти – в різних часових, мовних, локальних видозмінах, і при цьому він звучить актуально й сьогодні».

Зі статей виросла ще одна монографія Тамари Гундорової «Femina melancholica. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» (2002). Лишень перелік імен, які зустрічаються в цій книжці, а це Ф. Ніцше, О. Вайлд, М. Цветаєва, Леся Українка, З. Фройд, Лу Саломе, Л. Маргольм, М. Башкирцева, А. Стріндберг, С. Пшибишевський, В. Винниченко – сучасники української письменниці, свідчить про широту контексту, куди поставлено особистість і творчість О. Кобилянської, яка переймалася тими ж проблемами, що і європейська та українська еліти. Не випадково М. Павлишин назвав працю Тамари Гундорової «однією з найбільш теоретично ерудованих праць сучасного українського літературознавства».

В останні роки наше літературознавство поповнилося трьома книжками Тамари Гундорової: «Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн» (2005), «Кітч і література. Травестії» (2008) та «Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми» (2013). Після книжки «Франко – не Каменяр» чи не найдискусійнішою виявилася книжка «Кітч і література» – тут дослідниця повернулася до вже відомої «котляревщини», вдалася до аналізу роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко (у книжці «Транзитна культура» є розділи «Гоголь: твір, товар, фетиш» та «Поп-Шевченко: присвоєння класики»); нещодавно Тамара Гундорова написала статтю й про Майданну культуру.

Слід віддати належне увазі Тамари Гундорової до молоді літератури. Мабуть, лишень одиниці встигають стежити за творчістю Ю. Андруховича, О. Забужко, Б. Жолдака, В. Діброви, Л. Подерев'янського, Ю. Винничука, Ю. Про-

хаська, С. Пиркало, С. Жадана, Іздрика, за двотисячниками...

Мірки Тамари Гундорової – найсуворіші. До порівняно молодих і справді молодих письменників, як і до класиків, дослідниця підходить, озброївшись найновішими досягненнями світового літературознавства. А вибирати є з чого, якщо судити хоча б за підручниками з теорії літератури чи Дж. Каллера (Оксфорд), чи П. Баррі (Манчестер), – це структуралізм, постструктуралізм і реконструкція, постмодернізм, психоаналітична критика, феміністична критика, гей-лесбійська критика, марксистська критика, новий історизм і культурний матеріалізм, постколоніальна критика, стилістика, наратологія, екологія, формалізм, нова критика, феноменологія, феміністська теорія, психоаналіз, теорія меншин, теорія іншості... Із усіма цими набутками світового літературознавства треба рахуватися, хоча їхнє застосування змушує нас не забувати про специфіку українського літературного процесу.

Одне слово, Тамара Гундорова зустрічає свій перший серйозний ювілей у добрій формі, яка дозволяє чекати від неї нових праць, а найперше – українського підручника з теорії літератури, ну і, звичайно, нових збірників та монографій.

*Микола Сулима,
Інститут літератури
імені Т. Г. Шевченка НАН України*

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

Гундорової Тамари Іванівни

*професора, доктора філологічних наук,
члена-кореспондента НАН України*

1977

1. До секретів художності / Тамара Бровіньок // Вітчизна. – 1977. – № 9. – С. 204–207.
Рец. на кн. : Вовк М. П. Ковалівське поле : оповідання. – Х. : Прапор, 1976. – Гомон М. В. Тендра : оповідання. – Дніпропетровськ : Промінь, 1976.

1978

2. Відтворення національної форми в українських перекладах поезій Зульфії : (на матеріалі вірша ритмічної організації) / Бровіньок [Гундорова] Т. І. // Взаємозв'язки літератур братніх народів : зб. статей. – К. : Вид-во КДУ, 1978. – С. 157–167.
3. На шляху пізнання : [рец. на кн. : Жук Н. Й. Проза Івана Франка. – К. : Вид-во КДУ, 1977] / Тамара Бровіньок // Прапор. – 1978. – № 8. – С. 139–140.

1980

4. Естетичні принципи освоєння сучасності та конфлікт особи і середовища у повісті Івана Франка «Лель і Полель» / Т. І. Бровіньок [Гундорова] // Українське літературознавство. – 1980. – Вип. 34. – С. 87–95.

1981

5. Зображення демократичного героя як суб'єкта дії в повістях Франка 80-х років / Т. І. Бровіньок [Гундорова] // Іван Франко – майстер слова і дослідник літератури : (До 125-річчя з дня народження). – К. : Наук. думка, 1981. – С. 136–154.
6. Колізія двійництва в романі Франка «Лель і Полель» / Т. І. Бровіньок [Гундорова] // Рад. літературознавство. – 1981. – № 6. – С. 57–65.

7. Студія Івана Франка «На дні» як новий тип ідейно-естетичної структури / Т. І. Бровіньок [Гундорова] // Українська мова і література в школі : [До 125-річчя з дня народження І. Франка]. – 1981. – № 8. – С. 37–43.

1985

8. Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х років / Т. І. Гундорова ; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка. – 1985. – 144 с.
[Рецензія] // Рад. літературознавство. – 1985. – № 12. – С. 69–70.

1986

9. Розвиток епічної структури оповідання в українській літературі другої половини ХІХ ст. / Т. І. Гундорова // Розвиток жанрів в українській літературі ХІХ – початку ХХ ст. : зб. наук. пр. / АН УРСР ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 119–158.
10. Становление творческого метода Ивана Франко : западноевропейская и русская художественные традиции / Т. И. Гундорова // Иван Франко и мировая культура : тезисы докл. Междунар. симпозиума (Львов, 11–15 сент. 1986 г.). – К. : Наук. думка, 1986. – С. 72–73.

1987

11. І. Я. Франко (1856–1916) / О. І. Дей, Т. І. Гундорова // Історія української літератури : у 2 т. – К. : Наукова думка, 1987. – Т. 1 : Дожовтнева література. – С. 442–478.

1988

12. Неоромантичні тенденції творчості О. Кобилянської (До 125-річчя з дня народження) / Т. І. Гундорова // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 32–42.

13. Творчість О. Кобилянської в контексті європейського неоромантичного руху : культурологічний аспект / Т. І. Гундорова // Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової літератури (До 125-річчя з дня народження письменниці) : Тези доповідей і повідомлень Респ. наук. конф. (24–26 листоп. 1988 р.). – Чернівці : ЧДУ, 1988. – Ч. І. Літературознавство. – С. 112–113.

1989

14. Неоромантичні тенденції в творчості М. Коцюбинського (До проблеми пантеїстичного світовідчуття) / Т. Гундорова // Обласна науково-методична конференція, присвячена 125-річчю з дня народження М. М. Коцюбинського : Тези доповідей. – Чернігів, 1989. – Ч. 1. – С. 11–13.
15. Ранній український модернізм : до проблеми естетичної свідомості / Тамара Гундорова // Радянське літературознавство. – 1989. – № 12. – С. 3–7.

1990

16. Становлення творчого методу Івана Франка і синтез західноєвропейської і російської художніх традицій / Т. І. Гундорова // Іван Франко і світова культура : Матеріали Міжнарод. симпозіуму ЮНЕСКО. – Кн. І. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 226–228.
17. Третій українсько-американський симпозіум / Тамара Гундорова // Вісник МАУ. – 1990. – № 1. – С. 43–45.
18. Через Америку до України (про укр.-америк. симпозіум з розвитку літ.-критич. і естетич. думки на Україні в ХІХ – на початку ХХ ст.) / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1990. – № 12. – С. 32–37.

1991

19. Галина Мухіна : Проблематика українського модернізму / Коментарі Тамари Гундорової // Вісник Міжнародної Асоціації Україністів. – 1991. – № 2. – С. 36–40.
20. Погляд на «Марусю» / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1991. – № 6. – С. 15–22.
21. Реалізм і неоромантизм в українській літературі початку ХХ ст. (Теоретико-методологічний аспект) / Т. І. Гундорова // Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ – початку ХХ ст. / АН України, Ін-т л-ри. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 166–191.

1992

22. Артикуляція модерністського дискурсу в поезії молодомузівців / Тамара Гундорова // «Молода Муза» і літературний процес кінця ХІХ – початку ХХ століття в Україні і Європі : Тези доп. наук. конф. (19-20 листоп. 1992 року) / Львів. Відділення Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН України ; Ін-т суспільних наук АН України. – Львів, 1992. – С. 7–9.
23. Суспільно-літературний рух «Молодої України» і проблема модерної української нації / Тамара Гундорова // Сучасність. – 1992. – № 3. – С. 108–113.
24. Утопія «характерника» Нечуя (Левицького) : [Передмова до казки І. Нечуя-Левицького «Запорожці»] / Тамара Гундорова // Київ. старовина. – 1992. – № 4. – С. 30–31.
25. Феномен Стусового «жертвослова» / Тамара Гундорова // Стус як текст. – Мельбурн, 1992. – С. 1–29. – Назва парал. англ. мовою.
26. Химери української модерності // Ukraine in the 1990-s : Proceedings of the First Conference of the Ukrainian Studies Association of Australia. Monash Un-ty, 24-26 January

1992 / Ed. by M. Pavlyshyn and J.E.M. Clarke / Monash Un-ty, Slavic section. – Melbourne, 1992. – С. 63–76. – Назва парал. англ. мовою.

27. Українська література для шкіл з українською і російською мовами навчання. 8–11 класи / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН України ; Програми підгот. О. І. Гончар, Т. І. Гундорова, Ю. І. Ковалів та ін. // Програми середньої загальноосвітньої школи : українська література для шкіл з укр. і рос. мовами навчання. – К. : Освіта, 1992. – С. 139–243.

1993

28. До питання про літературний критицизм / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1993. – № 3. – С. 50–53.
29. Постмодерністська фікція Андруховича з постколоніальним знаком питання / Тамара Гундорова // Сучасність. – 1993. – № 9. – С. 78–83.
30. Початок ХХ ст. : загальні тенденції художнього розвитку / Т. І. Гундорова // Історія української літератури ХХ ст. – К. : Либідь, 1993. – Кн. 1 (1910-1930 роки). – С. 9–69. (Співавтор – Н. М. Шумило).
31. Риторична структура української модерності // Другий Міжнар. конгрес українців : Доп. і повідомлення. Літературознавство (Львів, 22–28 серп. 1993 р.) / Міжнар. асоціація українців ; АН України. – Львів, 1993. – С. 176–178. – (Риторика модернізму).
32. Руйнування романтичної метафізики / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1993. – № 11. – С. 22–28.
33. Тенденції розвитку художнього мислення (початок ХХ ст.) : Модернізм / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1993. – № 1. – С. 55–66. – (Співавтор – Н. Шумило).
34. Український постмодернізм : питання критики культури // Авжеж!. – 1993. – Ч. 26 (січ.–берез.). – С. 31–38.

1994

35. Артикуляція модерністського дискурсу в поезії «молотомузівців» / Тамара Гундорова // *Slavia orientalis*. – 1994. – Т. XLIII. – № 4. – С. 503–514.
36. Дещо про «мінус-присутність» української літературної теорії // Слово і Час. – 1994. – № 7. – С. 62–66. – [Вступ Т. Гундорової до ст. : Фізер І. Літературна теорія : нормативна регламентація чи понятійне осмислення естетичного факту?].
37. «Fiat!» Миколи Вороного / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1994. – № 7. – С. 32–33.
38. Myroslav Shkandrij. Modernists, Marxists and the Nation: The Ukrainian Literary Discussion of the 1920s / Tamara Hundorova // *Journal of Ukrainian Studies*. – Winter 1994. – V. 19, № 2. – P. 108–111.
39. Стус В. Твори: в 4 т. 6 кн. – Львів : Просвіта, 1994. – Член редкол.

1995

40. В очікуванні української нової критики : [Вступ Т. Гундорової до ст. : Якимчук Л. Поезія і проза : від лінгвістики до семіотики] / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1995. – № 4. – С. 66–71.
41. Декаданс і постмодернізм : питання мови / Тамара Гундорова // Світо-вид. – 1995. – № 1 (18). – С. 64–75.
42. Європейський модернізм чи європейські модернізми? : (Українська перспектива) / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1995. – № 2. – С. 28–31.
43. Проза А. Кримського і декадентство в українській літературі / Тамара Гундорова // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 15–20.
44. Станіслав Пшибишевський і Володимир Винниченко : еротика модерного / Тамара Гундорова // *Journal of*

Ukrainian Studies. – 1995 (Summer-Winter). – Vol. 20. – № 1–2. – С. 43–51.

1996

45. Франко – не Каменяр. – Мельборн : Ун-т ім. Монаша, 1996. – 153 с.
Рецензії : С. Квіт. Не лише Каменяр // Слово і Час. – 1997. – № 4. – С. 90–91 ; І. Моторнюк. Якщо «Не Каменяр», то – хто? // Дзвін. – 1997. – № 8. – С. 150–153 ; Żawsky M. // Journal of Ukrainian Studies. – 1997. – Vol. 22. – № 1–2. – P. 205–206.
46. «Зів'яле листя» Івана Франка як явище модерної культурософії / Тамара Гундорова // Дивослово. – 1996. – № 9. – С. 9–15.
47. Леся Українка : християнство–екзистенціалізм–фемінізм / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1996. – № 8–9. – С. 19–28.
48. Модернізм як семіотична практика (підходи до моделювання структур українського модерну) / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1996. – № 6. – С. 43–51.
50. Модернізм як семіотична практика (підходи до моделювання структур українського модерну) // Літературознавство. III-й Міжнарод. конгрес україністів (Харків, 26–29 серп. 1996) : [Доповіді] / Міжнар. асоціація україністів ; НАН України ; Інститут л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Обереги, 1996. – С. 420–429.
51. Постмодернізм і постструктуралізм : питання текстуральності // Світо-вид. – 1996. – № I (22). – С. 126–133.
52. Український модерн : від культурної тотальності до культурної диференціації // Літературознавство. III-й Міжнар. конгрес україністів (Харків, 26–29 серп. 1996). – К. : Обереги, 1996. – С. 420–429.

53. Феміністична утопія Лесі Українки / Тамара Гундорова // Сучасність. – 1996. – № 5. – С. 89–96.
54. Упоряд. і приміт. : Вороний М. К. Поезії, переклади, критика, публіцистика. – К. : Наук. думка, 1996. – 699 с. – (Б-ка укр. літ. Укр. новіт. літ.).

1997

55. Проявлення Слова : Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Тамара Гундорова ; Центр гуманітар. досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Літопис, 1997. – 297 с.
Рецензії : [Рецензія] // Slavic and East European Journal. – 1998. – V. 42. – № 3, Fall . – P. 571–573 ; [Рецензія] // Wiener Slavistisches Jahrbuch. – Wien. – 1998. – Band 44. – P. 229–231 ; Критика. – 1996. – R. II. – № 2(4). – P. 25–28 ; Shkandrij M. // Journal of Ukrainian Studies. – 1998. – Vol. 23. – № 2. – P. 137–142; 43.
56. Де «місце» нового? / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1997. – № 10. – С. 53–56.
57. Література і письмо, або Місце нового в українській літературі / Тамара Гундорова // Світо-вид. – 1997. – № III (28). – С. 111–113.
58. Кобилянська–Довженко : навколо «Землі», або різниця аналогій / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1997. – № 11–12. – С. 57–62.
59. Фрідріх Ніцше й український модернізм / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 1997. – № 4. – С. 29–33.

1998

60. Передмова : «Вечори на хуторі біля Диканьки» : Диявольський Контракт і Культурна Ініціація / Тамара Гундорова // Гоголь М. Тарас Бульба / Пер. з рос. ; за ред. І. Малковича та Є. Поповича. – К. : Вид-во Івана Малковича, 1998. – С. 5–16.

61. Духовний простір української ліро-епічної прози / [Тамара Гундорова] // Слово і Час. – 1998. – № 2. – С. 58–60. – (Співавтор : Г. Штонь).
62. Europejski modernizm czy europejskie modernizmy? : (Z perspektywy ukraińskiej) / Tamara Hundorowa // Odkrywanie modernizmu : Przekłady i komentarze / Pod red. R. Nycza. – Kraków : Universitas, [1998]. – С. 521–529.
63. The Ukrainian National Revolution as a Modern Cultural Phenomenon / Tamara Hundorowa // The Ukrainian Quarterly : A Journal of Ukrainian and International affairs. – 1998. – V. LIV. – № 3–4. – P. 310–313.

1999

64. Де(Кон)струкції на тлі чоловічого тексту // Критика. – 1999. – № 9. – С. 18–20.

2000

65. «Бу-Ба-Бу», Карнавал і Кіч / Тамара Гундорова // Критика. – 2000. – № 7–8 (33–34). – С. 13–18.
66. Жінка і Дзеркало / Тамара Гундорова // Ї : Незалежний культурологічний часопис. – 2000. – № 17. – С. 87–93. – (Гендерні студії).
67. Інтелектуальна дистопія Юрія Луцького // Луцький Ю. Літературна політика в Радянській Україні. 1917–1934. – К. : Гелікон, 2000. – С. 9–16. – (Українська модерна література). – Вступ. стаття.
68. Кінець Карнавалу, або Пост-поступ «Бубабізму» / Тамара Гундорова // Літературознавство. IV Міжнарод. конгрес українців : Доп. та повідомл. – К. : Обереги, 2000. – Кн. 2. / Міжнарод. асоціація українців; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. – С. 282–285.

69. Упоряд., вступ. ст. : Маятник пам'яті / Тамара Гундорова // Оксана Соловей. Світ гостинний : подорожні нариси. – К. : Гелікон, 2000. – С. 7–10. – (Українська модерна література).
70. Модернізм як еротика «нового» (В. Винниченко і С. Пшибишевський) / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2000. – № 7. – С. 17–25.
71. Перевернений Рим, або «Енеїда» Котляревського як національний наратив / Тамара Гундорова // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 120–134.
72. У колисці міфу, або Топос Києва в літературі українського модернізму / Тамара Гундорова // Київська старовина. – 2000. – № 6. – С. 74–82.
73. Ukrainian Postmodernism in the Labyrinth of National Identity: Reversal and Revenge / Tamara Hundorova // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.unl.ac.uk/ukrainecentre/WP/20.html>

2001

74. Анкета критиків : краща книжка 2000-го р. : В. Агеєва, Т. Гундорова, Л. Демська, І. Дзюба, Н. Зборовська, Ю. Ковалів, Н. Лисенко, Р. Мовчан, В. Моренець, Л. Мороз, Г. Сиваченко, Д. Стус, М. Сулима, Л. Тарнашинська та [ін.] // Слово і Час. – 2001. – № 6. – С. 34–51.
75. Історіографічна формула Григорія Грабовича / Тамара Гундорова // Сучасність. – 2001. – № 6. – С. 116–129.
76. Літературний канон і міф / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2001. – № 5. – С. 15–24.
77. Ностальгія та реванш : український постмодернізм у лабіринтах національної ідентичності / Тамара Гундорова // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 144. – С. 165–172.
78. Ольга Кобилянська contra Ніцше, або Народження жінки з духу природи / Тамара Гундорова // Гендер і культура : зб. статей. – К. : Факт, 2001. – С. 34–52.

79. The Canon Reversed : New Ukrainian Literature of the 1990s / Tamara Hundorova // Journal of Ukrainian Studies. – 2001. – Vol. 26. – № 1–2 (Summer–Winter). – P. 249–270.
80. The Transformation of the Other: Nietzschean Narratives in Ukrainian Literature // Research Support Scheme. Network Chronicle. – 2001. – № 9. – P. 33–34.

2002

81. Femina Melancholica. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К. : Критика. – 2002. – 271[1] с. – (Сер. «Критичні студії»).
- Рецензії* : Біла А. Критика доби «міжчасся» // Сучасність. – 2004. – № 6. – С. 144–149 ; Стус Д. Вперед на маргінеси // Книжник-review. – 2002. – № 23(56). – С. 7 ; Веретельник Р. Стаття і гендер в історії та літературі // Книжник-review. – 2002. – № 23(56). – С. 7 ; Крупка М. Гендерна утопія Тамари Гундорової // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Рівне, 2002. – Вип. XII. – С. 178–182 ; М'яка Є. Ліки від меланхолії // Вечірній Київ. – 2003. – 26 берез. – С. 9 ; Пронкевич О. Жіноча меланхолія як феномен культури // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 3. – С. 71–74 ; Сивокінь Г. Все-таки видано // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 32–33 ; Сивокінь Г. Таке містке поняття – меланхолія // Літературна Україна. – 2003. – № 8 (5001). – 21 берез. – С. 6 ; Rewakowicz M.G. [Рецензія] // Journal of Ukrainian Studies. – Winter 2005. – Vol. 30 – Nr 2. – P. 116–118 ; Žemberová V. [Рецензія] // Slavia : časopis pro slovanskou filologii. – Praha. – 2004. – R. 73. – S. 355–357;
81. Бу-Ба-Бу, карнавал і кіч / Тамара Гундорова // Journal of Ukrainian Studies. – 2002. – Vol. 27. – № 1–2. – P. 233–256.
82. «Всесвіт» запрошує до дискусії : [Запитання до учасників V Конгресу МАУ] / [На запитання відповідають] М. Наєнко, Г. Сивокінь, Т. Гундорова, М. Богачевська-Хом'як, Г. Грабович // Всесвіт. – 2002. – № 11–12. – С. 155–166.
83. Методологічний тиск / Тамара Гундорова // Критика. – 2002. – Ч. 12 (62). – С. 14–17.
84. Український постмодернізм в категоріях кічу / Тамара Гундорова // Історико-літературний журнал. – 2002. – № 7. – С. 27–38.
85. Does Ukraine need a new Methodology from the West, or Crisis of Academic Study of Literature ; Чи потребує Україна нової методології із Заходу, або Криза академічного літературознавства (укр. та англ. мовами) // Fulbright Вісник. – 2002. – № 8. – С. 10–14.
86. Укр. гуманітарний огляд. – 2002. – Вип. 8. – Член ради.

2003

87. Анкета критиків : краща книжка 2002 року / Т. Гундорова, Л. Демська-Будзуляк, Н. Лисенко, Р. Мовчан, Є. Нахлік, Д. Стус та ін. // Слово і Час. – 2003. – № 6. – С. 26–36.
88. «Література багата тим, що вона неоднакова» : [Розмова Ю. Кузнецова та О. Пронкевича із зав. відділом теорії літератури Ін-ту літератури НАН України [Тамарою Гундоровою] / Вели Юрій Кузнецов, Олександр Пронкевич // Українська мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 2. – С. 37–41.
89. Повертаючись до «нової критики» : [Фулбрайтівський наук. семінар «Нова критика»] / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2003. – № 3. – С. 89.

90. Літературознавство : [Доп. на V конгресі МАУ]. Кн. 1. / Міжнар. асоціація українців ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2003. – 315[1] с. – Член редкол.
91. Василь Барка : Некролог // Літ. Україна. – 2003. – 24 квіт. – С. 12. – Підписи: М. Жулинський, І. Дзюба, В. Дончик, Т. Гундорова, С. Гальченко, Р. Мовчан.

2004

92. Атомний дискурс і Чорнобильська бібліотека, або Як зустрілися Пашковський з Бодріаром / Тамара Гундорова // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 174. – С. 149–162.
93. Карнавал после Чернобыля (топография украинского постмодернизма) // Постмодернизм в славянских литературах : сб. статей / РАН, Ин-т славяноведения. – М., 2004. – С. 160–190.
94. «Малоросійський маскарад» : колоніальний дискурс в «Енеїді» Котляревського і навколо неї / Тамара Гундорова // На щедрий вечір : зб. на пошанування Євгена Сверстюка з нагоди 75-річчя. – Луцьк : ВМА «Терен», 2004. – С. 41–64.
95. «Малоросійський маскарад» : колоніальний дискурс в «Енеїді» Котляревського і навколо неї / Тамара Гундорова // Українська мова та література. – 2004. – № 25–28(377–380). – С. 9–16.
96. «Марліттівський стиль» : жіноче читання, масова література і Ольга Кобилянська // Гендерна перспектива / Упоряд. В. Агєєва. – Київ : Факт, 2004. – С. 19–35.
97. «Марліттівський стиль» : жіноче читання, масова література і Ольга Кобилянська / Тамара Гундорова //

- Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвузівський зб. наук. ст. «Лінгвістика і літературознавство». – К. : Знання України. – 2004. – Вип. ІХ. – С. 47–57.
98. Про «сестру Шекспіра» і деякі жіночі архетипи / Тамара Гундорова // Біблія і культура : зб. наук. ст. / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; Наук.-дослід. центр «Біблія і культура». – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 6. – С. 218–225.
99. Соцреалізм як масова культура / Тамара Гундорова // Сучасність. – 2004. – № 6. – С. 52–66.
100. Тамара Гундорова : Автопортрет // Слово і Час. – 2004. – № 2. – С. 66–69.
101. Шістдесятництво : метафора, ім'я, дім / Тамара Гундорова // Михайлина Коцюбинська. Мої обрії. [В 2-х т.] – К. : Дух і літера, 2004. – Т. 1. – С. 4–10.
102. Американські літературні студії в Україні. Вип. 1 : Пуриганська традиція в літературі США / Ін-т л-ри. – К., 2005. – 350 с. – Член редкол.
103. Біблія і Культура : зб. наук. ст. / Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; наук.-дослід. центр «Біблія і Культура». – Вип. 6. – Чернівці : Рута, 2004. – 453 с. – Чл. редкол.
104. Літературознавчі обрії : Праці молодих учених України. Вип. 5 / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2004. – 207 с. – Член редкол. Вип. 6 (те саме). – 182 с.

2005

105. Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова ; Укр. наук. ін-т

- Гарвард. ун-ту ; Ін-т критики. – К.: Критика, 2005. – 264 с. (назва парал. англ. мовою).
Книжка стала переможцем Львівського книжкового форуму (2005) та отримала номінацію «Краща книга 2005 року» в галузі «Літературна критика і есеїстика» за результатами Всеукраїнського книжкового конкурсу «Книжка року».
- Рецензії* : *І. Бондар-Терещенко*. Бібліотека чи архів? // Книжник review. – 2005. – № 16–17. – С. 22–23 ; *И. Бондарь-Терещенко*. Литература после взрыва // Столичные новости. – 2005. – № 41(378). – 25–31 жовт. – С. 20 ; Книжка, на яку всі чекали // Друг читача. – 2015. – 15 трав. – С. 4–6 ; *І. Лисий*. Чи потрібен академікові науковий редактор // Київська Русь. – 2009. – Кн. 1–2. – С. 87–112 ; *Б. Матіяш*. Переставши бути катастрофою // Український журнал. – 2006. – № 5. – С. 18–19 ; *Моренець В.* Голос у пустелі // Слово і Час. – 2006. – № 4. – С. 80–83 ; [Рецензія] // Критика. – 2005. – Чис. 6. – С. 1. ; *Р. Харчук*. Хранителька післячорнобильської бібліотеки // Дзеркало тижня. – 2006. – № 4 (583). – 4 лют. – С. 20 ; *Blacker U.* [Рецензія] // Slavonic East European Review. – 2008. – Vol. 86. – № 1. – Р. 147–148 ; [Рецензія] // Zeitschrift für Slavische Philologie. – 2005–2006. – В. 64. – Heft 1. – Р. 206–209.
106. «Похоже на то, что это литература кайфа...» : [Інтерв'ю] / Вела У. Глибчук // Зеркало недели. – 2006. – 11 нояб. – С. 12.
107. Жіночий роман / Тамара Гундорова // Незнайомка : Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. – Львів : Піраміда, 2005. – С. 99–109. – (Видавничий проект сучасної літератури «Приватна колекція»).
108. Літературний канон і міф / Тамара Гундорова // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) / НАН України; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Фенікс, 2005. – С.141–153.
109. Нова жінка в Національній академії наук : Розмова Людмили Таран з Тамарою Гундоровою // Кур'єр Кривбасу. – 2005. – № 185. – С. 169–188.
110. Слідами Адорно: масова культура й кіч / Тамара Гундорова // Критика. – 2005. – Ч. 1-2 (87-88). – С. 32–37.
111. The Melancholy of Gender // Acta Slavica Japonica. – 2005. – Т. 22. – Р. 165–176.
112. Американські літературні студії в Україні. Вип. 2 : Просвітницька традиція в літературі США / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2005. – 350 с. – Член редкол.
113. Володимир Винниченко : у пошуках естетичної, особистісної і суспільної гармонії. – Нью-Йорк, 2005. – 279 с. – Член редкол.
114. Літературознавчі обрії : праці молодих учених / НАН України; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2005. – Вип. 7. – 253 с. – Член редкол.
Вип. 8 (те саме). – 249 с.

2006

115. Невідомий Іван Франко : Грані Ізмарагду. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.
116. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Тамара Гундорова ; Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту; Ін-т критики. – К. : Критика. – 2006. – 350 с. – 18,48 друк. арк. – Назва парал. англ. мовою.
Рецензії : *Жулинський М.* Дух митця і його доба : // Україна : тексти і контексти : книга на пошану Проф. С. Козака з нагоди Його ювілею сімдесятиліття. –

- Warszawa, 2007. – С. 280–283 ; *Крисань М.* [Рецензия] // Неприкосновенный запас : дебаты о политике и культуре. – 2007. – 2(52). – С. 296–298 ; *Лисий І.* Франко – не-Франко // Київська Русь. – 2009. – Кн. 3–4. – С. 203–232 ; *Мельничук Б.* Так, безумовно, – Каменярь! – Літературна Україна. – 2006. – № 32 (5170). – 24 серп. – С. 7 ; *Салига Т.* Іван Франко – Каменярь! // Літературна Україна. – 2006. – № 19 (5157). – 25 трав. – С. 7 ; Літературна Україна. – 2006. – № 20 (5158). – 1 черв. – С. 7 (продовж.) ; Перегуки в часі // Літературна Україна. – 2006. – № 42(5180). – 2 листоп. – С. 6–7 ; *Як розполітизувати Франка* // Український журнал. – 2007. – №. 6. – С. 62.
117. [Відділ теорії літератури] / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2006. – № 12. – С. 9–10. – (Наукові відділи Інституту).
118. Вправи з академічного веслування : [Анкета «Критики» з приводу ситуації в академічній науці] / Т. Гундорова, Я. Грицак, О. Кочерга та ін. // Критика. – 2006. – Чис. 6. – С. 7–8.
119. Іван Франко / Тамара Гундорова // Історія української літератури другої половини 19 ст. – К.: Либідь, 2006. – С. 298–362.
120. Іван Франко (1856–1916) / Тамара Гундорова // Історія української літератури ХІХ століття : У 2 кн. – К. : Либідь, 2006. – Кн. 2. – С. 268–349.
121. Іван Франко і масонство / Тамара Гундорова // Світгляд. – 2006. – № 2. – С. 9–20.
122. Іван Франко : «цілий чоловік» і «аскет» / Тамара Гундорова // Укр. культура. – 2006. – № 8. – С. 3–5.
123. Соля, образ тривоги нашої / Тамара Гундорова // Спогади про Соломію Павличко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – С. 65–68.

124. Український окциденталізм : бути чи не бути Римом / Тамара Гундорова // Критика. – 2006. – Ч. 1–2 (99–100). – С. 31–36.
122. Франко і Каменярь (гностична драма) / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2006. – № 8. – С. 3–17.
123. «Я есть мужик, пролог, не епілог...» : літ. портрет Івана Франка / Тамара Гундорова. – К. : Веселка, 2006. – 31 стор. – (Урок літератури).
124. «Я нічого не хотіла би переписати в «Післячорнобильській бібліотеці»: / [Інтерв'ю з літературознавцем Т. Гундоровою ; спілкувалася Б. Матіяш] // Український журнал. – 2006. – № 5. – С. 20–21.
125. Літературознавчі обрії : праці молодих учених. – К., 2006. – Вип. 11. – 228 с. – Член редкол.

2007

126. Без Букера / Тамара Гундорова // Тиждень український. – 2007. – № 8. – 21–27 груд. – С. 71.
127. Валер'ян Підмогильний / Тамара Гундорова // Українська мала проза ХХ століття : антологія. – К. : Факт, 2007. – С. 719–721.
128. Голові Вищої атестаційної комісії України професору Мачуліну Володимиру Федоровичу : [З приводу захисту докторської дисертації Іванишина П. В.] // Критика. – 2007. – Чис. 4 (114). – С. 15–16.
129. «Даже не знаю, уместно ли сейчас понятие феминизма» : [Інтерв'ю] / Беседовал Ю. Рыбачук // Комментарии. – 2007. – № 37(94). – 28 сент. – С. 27.
130. Епоха постмодернізму вже закінчується : Розмова з академічною жінкою / Вела Є. Кононенко // Україна молода. – 2007. – № 30 (3061). – 16 лют. – С. 19.
131. Замість передмови, або Соцреалізм між модерном і авангардом / Тамара Гундорова // Тетяна Свербілова,

- Людмила Скорина. Українська драма 30-х рр. ХХ ст. як модель масової культури та історія драматургії у постатях. – Черкаси, 2007. – С. 4–17.
132. Леся Українка / Тамара Гундорова // Українська мала проза ХХ століття : антологія. – К. : Факт, 2007. – С. 225–226.
133. Літературність і поетичний гнозис («Зів'яле листя» Івана Франка) // Іван Франко. «Зів'яле листя» : тексти, матеріали, дослідження. – Львів, 2007. – 425 с. – С. 223–245. (Українська філологія : школи, постаті, проблеми. Вип. 7).
134. Матеріали «круглого столу» : [обговорення книжок Г. Сиваченко та В. Панченка про В. Винниченка] / Н. Шумило, М. Бондар, Т. Денисова, Г. Сивокінь, В. Дончик, Г. Сиваченко, Л. Мороз, Т. Гундорова, Д. Наливайко та ін. // Винниченкознавчі зошити / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2007. – Вип. 3. – С. 121–134.
135. Меланхолійна жінка / Тамара Гундорова // Жіночі голоси в літературному дискурсі ХХ століття : мат-ли до спецкурсу / Тамара Гундорова ; Орг-ція Америк. Ради з Міжнар. освіти ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАНУ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – [Тернопіль], 2007. – С. 10–26.
136. Михайло Яцків / Тамара Гундорова // Українська мала проза ХХ століття : антологія. – К. : Факт, 2007. – С. 403–404.
137. Нова жінка в Національній Академії наук. Літературознавець Тамара Гундорова // Людмила Таран. Київські рипіди. – К. : Фенікс, 2007. – С. 43–66.
138. Оксана Забужко / Тамара Гундорова // Українська мала проза ХХ століття : антологія. – К. : Факт, 2007. – С. 1389–1390.

139. Пам'яті Івана Фізера / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2007. – № 11. – С. 94–95 ; Критика. – 2007. – Чис. 11. – С. 24–25.
140. Поп-критика : імідж та ідеологія / Тамара Гундорова // Книжник-review. – 2007. – № 6 (136). – С. 22–23.
141. «Я навіть не знаю, чи доречне зараз поняття фемінізму» : [Інтерв'ю] / Розмовляв Ю. Рибачук // Коментарі. – 2007. – № 37(94). – 28 верес. – С. 27.
142. [Як я ледве не стала фрейдисткою] / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2007. – № 1. – С. 15. – (Моя перша публікація в журн. «Слово і Час» («Рад. літературознавство»)).
143. Kiev tra romanzo e romanza : la desacralizzazione del *topos* cittadino // Kiev e Leopoli : il “testo” culturale / a cura di M. G. Bartolini, G. B. Bercoff. – Firenze : University Press, 2007. – P. 187–196. – (B-ca di Studi Slavistici ; 4).
144. Nuklearni discours ili književnost poslije Černobila / Tamara Gundorova ; S ukr. prev. V. Knežević i R. Frelih // Dubrovnik : Časopis za književnost i znanost. G. XYIII. – Zagreb, 2007. – B. 3. – P. 125–135.
145. Postcolonial *Ressentment* – the Ukrainian Case / Tamara Hundorova // From Sovietology to Postcoloniality : Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective / Ed. by J. Korek. – Södertörns : Södertörns högskola, 2007. – P. 103–113. – (Södertörn Academic Studies. 32).
146. Ressentiment в постколоніальній перспективі (український випадок) / Тамара Гундорова // Кур'єр Кривбасу. – 2007. – № 212–213. – С. 340–349.
147. Ressentiment w perspektywie postkolonialnej. Przypadek ukraiński / Tamara Gundorova ; Przel. A. Matusiak, M. Smolińska // Porównania : czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz badaniom interdyscyplinarnym. – Poznań, [2007]. – № 4. – S. 71–81.

148. Свєрбілова Т. Українська драма 30-х рр. як модель масової культури та історії драматургії у постатях / Т. Свєрбілова, Л. Скорина. – Черкаси, 2007. – 384 с. – 13, 95 друк. арк. – Наук. ред.

2008

149. Кітч і література : травєстії. – К. : Факт, 2008. – 284 с. – (Сер. «Висока полиця»).
- Рецензії: Денисова Т.* Репліка : [з приводу рецензії П. Іванишина «Літературознавство як кітч?» на кн. Т. Гундорової «Кітч і література. Травєстії»] // Слово і Час. – 2010. – № 1. – С. 87. – (Лист до редакції) ; *Іванишин П.* Літературознавство як кітч? // Слово і Час. – 2009. – № 7. – С. 76–86 ; [*Кононенко Є.*] Літературознавство без кітчу // Хрещатик. – 2008. – № 194(3410). – 24 жовт. – С. 13 ; *Лютій Т.* В тіні кітчу // КраМ. – 2008. – 21 верес. – С. 1 ; *Матусяк А.* Усі ми – кічмени // ЛітАкцент : сучасна літ. в колі твого читання : альманах. – К. : Темпора, 2008. – Вип. 2. – С. 49–52 ; *Наконечна Л.* [Рецензія] // Критика. – 2010. – Чис. 1–2. – С. 36 ; *Неборак В.* Літературознавство й кітч // ЛітАкцент : сучасна літ. в колі твого читання : альманах. – К. : Темпора, 2008. – Вип. 2. – С. 52–55 ; *Пронкевич О.* Кітч на «Високій полиці» // ЛітАкцент : сучасна літ. в колі твого читання : альманах. – К. : Темпора, 2008. – Вип. 2. – С. 44–46. *Свято Р.* Кітч серед нас // Сучасність. – 2008. – № 11. – С. 114 ; *Семків Р.* Як ставитися до «поганого мистецтва»? // Український журнал. – 2008. – № 11. – С. 59 ; *Харчук Р.* Чи визволяє масова культура? // ЛітАкцент : сучасна літ. в колі твого читання : альманах. – К. : Темпора, 2008. – Вип. 2. – С. 46–49 ; *Pavlyshyn M.* [Рецензія] // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. 29. – № 1–4. – P.531 - 534.

150. Берлін як дзеркало модерності : український роман кінця 1920-х років / Тамара Гундорова // Модернізм після постмодерну. За редакцією члена-кореспондента НАНУ Т. І. Гундорової / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Фоліант, 2008. – С. 75–90. – (Теоретичні РЕвізії ; зб. 2).
151. Висока культура і популярна культура : слов'янський контекст / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2008. – № 9. – С. 52–63.
152. «Висока» культура та її «інший» : (місце популярної культури в модернізації слов'янських літератур) / Тамара Гундорова // Слов'янські обрії. – К., 2008. – Вип. 2 : XIV Міжнарод. з'їзд славистів, 10-16 верес., Охрид, респуб. Македонія : доп. – С. 112–132.
153. Гендерний дискурс в українській літературі / Тамара Гундорова // Збірник програм нормативних курсів та спецкурсів кафедри новітньої української літератури Інституту філології. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2008. – С. 21–24.
154. До проблеми інтерпретації : класична і некласична теорія літератури / Тамара Гундорова // Філологічні семінари. Теорія літератури у вищій школі : Присвячується наук. керівнику семінару проф. Наєнку М. К. з нагоди 70-ліття. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – Вип. 11. – С. 10–19.
155. Замість вступу. Модернізм після постмодерну / Тамара Гундорова // Модернізм після постмодерну. За редакцією члена-кореспондента НАНУ Т. І. Гундорової / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Фоліант, 2008. – С. 5–14. – (Теоретичні РЕвізії ; зб. 2).
156. Київський роман-с / Тамара Гундорова // Критика. – 2008. – Чис. 1–2. – С. 27–31.

157. Масова культура як елемент модернізації в слов'янських літературах / Тамара Гундорова // Збірник на резимез. : XIV Межунар. конгресс на слависти (Охрид, 10–16 септ. 2008). Тематески блокови. – Т. 2 : Книжевност, култура, фолклор, историја на славистика. — Скопје, 2008. – С. 211.
158. Меланхолія по дорозі в Рим, або дискурс українського окциденталізму / Тамара Гундорова // Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму. За ред. Т. І. Гундорової / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. К. : Стилос, 2008. – С. 5–44. – (Теоретичні РЕвізії. Вип. 1).
Рецензія : *Simonek S.* [Rezensionen] // *Die Welt der Slaven*. – 2010. – Vol. LV. – S. 177–178.
159. Ода «Бу-Ба-Бу» / Тамара Гундорова // Україна. – 2008. – № 1 (2020). – С. 100.
160. Постколоніальний меланхолійний *ressentiment* / Тамара Гундорова // Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму. За ред. Т. І. Гундорової / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Стилос, 2008. – С. 103–117. – (Теоретичні РЕвізії. – Вип. 1).
161. Посттоталітарна пам'ять : виправдати чи виправити? / Тамара Гундорова // Критика. – 2008. – Чис. 12. – С. 22–24.
162. Соцреалізм : між модерном і авангардом / Тамара Гундорова // Слово і Час. – 2008. – № 4 (568). – С. 14–21.
163. Сильові напрямки в українській літературі (від модернізму до постмодернізму) / Тамара Гундорова // Збірник програм спецкурсів кафедри новітньої української літератури Інституту філології. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2008. – С. 20–24.
164. Український постмодернізм як післячорнобильський текст / Тамара Гундорова // Збірник програм спецкурсів

- кафедри новітньої української літератури Інституту філології. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2008. – С. 17–20.
165. Юрій Володимирович Шевельов : буденні спогади про небуденну людину / Тамара Гундорова // ЛітАкцент : сучасна література в колі твого читання : альманах. – К. : Темпора, 2008. – Вип. 2. – С. 87–93.
166. «Я відчуваю, що зараз мені бракує серйозної української літератури...» : [Інтерв'ю] / Вів В. Неборак // Поступ. – 2008. – № 6(26). – С. 16.
167. *Czarnobyl i postmodernism* / Tamara Hundorowa // *Korespondencja : kwartalnik literacko-kulturalny*. – Sopot, 2008. – № 10. – S. 24–27.
168. Модернізм після постмодерну / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Фоліант, 2008. – 319 с. – (Теоретичні РЕвізії ; зб. 2). – Відп. ред.
169. Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Стилос, 2008. – 160 с. – (Теоретичні РЕвізії. Вип. 1). – Відп. ред.
170. Питання літературознавства : наук. зб. Вип. 75 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2008. – 359 с. – Член редкол.

2009

171. ПроЯвлення Слова : дискурсія раннього українського модернізму. Вид. 2-е, перероб. і доп. / Тамара Гундорова ; Ін-т критики. – К. : Критика, 2009. – 447 с. – (Крит. студії).
Рецензії : *Білоцерківець Н.* ПроЯвлення українського модернізму // *Культура і життя*. – 2009. – № 41. – 16–25 жовтня. – С. 6 ; *Таран Л.* Як народжувалася

- модерністська чуттєвість // Україна молода. – 2009. – № 202. – 30 жовт. – С. 19; [Рецензія] // Критика. – 2009. – Чис. 7–8. – С. 1.
172. Буденні спогади про небуденну людину : [про Ю. Шевельова] // Слово і Час. – 2009. – № 2. – С. 95–99.
173. В колі Вічного Повернення : українська література між вестернізацією і модернізацією / [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Scripta ucrainica eugroepae ; Режим доступу: http://www.forumnetukraine.org/attachments/450_Hundorova%20Publikation.pdf. – Р. 21–34.
174. Микола Гоголь і колоніальний кіч / Тамара Гундорова // Гоголезнавчі студії. – [Ніжин], 2009. – Вип. 1(18). – С. 17–40.
175. Новаторське, етапне дослідження : [післямова] / Тамара Гундорова // Піхманець Р. Іван Франко і Василь Стефаник : взаємини на тлі доби. – Львів, 2009. – С. 257.
176. Перший український навчальний посібник про сьогочасну літературу : [виклад виступів на презентації-обговоренні навчального посібника Р. Харчук «Сучасна українська проза : постмодерний період»] / Н. Зборовська, Т. Гундорова, Р. Харчук, Г. Сивокінь, К. Родик, П. Михед, Н. Шумило ; підготувала О. Поліщук // Слово і Час. – 2009. – № 4. – С. 81–90.
177. Переднє слово. Посттоталітарна пам'ять : засвідчити, виправити, виправдати / Тамара Гундорова // Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні. – К. : Дух і Літера, [2009]. – С. 9–13. – Назва парал. англ. мовою.
178. Посттоталітарна пам'ять і театр «розрадяннення людини» Ю. Шевельова / Тамара Гундорова // Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні. – К. : Дух і Літера, [2009]. – С. 173–185.
179. Фантазми Марії Примаченко / Тамара Гундорова // Марія Примаченко – 100 : Статті, есеї, спогади, публі-

- кації, присвячені сторіччю Марії Примаченко / Упоряд. і ред. О. Найден. – [К.] : Родовід, [2009]. – С. 173–175.
180. *Slowo wstępne* / I. Nabytowycz, *T. Hundorowa*, M. Olsdakowska-Kufłowa // TeKa Komisji polsko-ukrainskich związków kulturowych / Polska Akademia Nauk. – Lublin, 2009. – Т. 4. – S. 2. – (*Studia Ingardeniana* . Т. 1 : Інтерпретація художнього тексту). – текст пар. англ. мовою. – [Ред. тому].

2010

181. Верка Сердючка – українська анти-Барбі // Лялька як знак, образ, функція : Мат-ли всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / Тамара Гундорова ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К. : Стилос, 2010. – С. 84–87.
182. Відділ теорії літератури / Тамара Гундорова // Вісімдесят і далі... : коротка історія Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К. : Стилос, 2010. – С. 136–148.
183. «Внутрішня колонізація» – повторна колонізація / Тамара Гундорова // Критика. – К., 2011. – Чис. 9–10. – С. 23–26.
184. Десять років із Соломією / Тамара Гундорова // Критика. – 2009. – № 11–12. – С. 35.
185. Еротичний модерн : Винниченко і Пшибишевський / Тамара Гундорова // Хроніка 2000. – 2010. – Вип. 81 : Україна–Польща : діалог упродовж тисячоліть. – С. 372–387.
186. «Конкордизм» Володимира Винниченка : трагедія однієї утопії / Тамара Гундорова // Хроніка 2000. – 2010. – Вип. 82 : Невідомий Винниченко. – С. 6–25.
187. «Римський комплекс» українського окциденталізму / Тамара Гундорова // Біблія і культура : наук.-теор.

- журнал. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 13. – С. 52–70.
188. Симптоматика «хворого тіла» / Тамара Гундорова // Критика. – 2010. – Ч. 7–8 (153–154). – С. 24–28.
189. Трохи про модернізм в Україні та дядька в Києві / Тамара Гундорова // Критика. – 2010. – Чис. 1–2. – С. 35–39.
190. Kicz – nowy metafesyk kultury : o czym mówi współczesny ukraiński kicz w dobie globalizacji? / Tamara Gundorova ; przeł. A. Matusiak // Porównania : czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz badaniom interdyscyplinarnym. Komparatystyka i pisanie historii I. – Poznań, 2010. – № 7. – S. 165–177.
191. Studia Sovietica. Вип. 1 : Ідеологічні та естетичні стратегії соцреалізму / НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. В. Хархун. – К., 2010. – 297 с. – 17,7 др. арк. – Член редкол.
- 2011**
192. «Конкордизм» Володимира Винниченка : трагедія однієї утопії [передмова] / Тамара Гундорова // Винниченко В. Конкордизм : система будівництва щастя. – К. : Укр. письменник, 2011. – 341 с. – С. 5–26. – (До джерел).
193. Конструювання українського окциденту / Тамара Гундорова // Обрії особистості : книга на пошану Івана Дзюби. – К. : Дух і Літера, 2011. – С. 166–184.
194. «Одержима» Лесі Українки : любов до смерті (Liebestod) / Тамара Гундорова // Українка Леся. Драми та інтерпретації. – К. : Книга, 2011. – 912 с. – С. 44–54.
195. Поп-Шевченко : варіації на тему Шевченка в сучасній українській літературі // Обрії наукового пошуку : Літературознавство. Мовознавство. Перекладознавство : зб. на пошану проф. І. Мегели. – К. : Вид. Вадим Карпенко, 2011. – С. 26–36.
196. Симптом «больного тела» : постсоветский украинский роман / Тамара Гундорова ; пер. с укр. А. Пустогарова // Дружба народов. – 2011. – № 9. – С. 189–199.
197. Сільська ностальгія за раєм / Тамара Гундорова // Катерина Білокур : Філософія мовчазного бунту : наук. ст., есеї, культурологічні праці до 100-річчя і 110-річчя Катерини Білокур. – К. : Стило, 2011. – С. 164–170.
198. «Сільський гламур» і глобалізаційний кіч / Тамара Гундорова // Сільський гламур – українська народна кустарна картина 30-х – 60-х років : виставка в Музеї сучасного мистецтва України, серп.–верес. 2011 р. / Автор та упор. А. Мухарський. – [Б. в. д.]. – Назва парал. англ. мовою.
199. Сучасне українське франкознавство між «життям» і «творчістю» / Тамара Гундорова // Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації : зб. наук. пр. – К. : Львів, 2011. – Вип. 1 : Огляди. Статті. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. – С. 28–40.
200. «Чоловік – або начальник, або хоче ним стати» : [Інтерв'ю] // Країна. – 2011. – № 24(77). – 24 черв. – С. 26–29.
201. Ciało, choroba i kicz : melancholijne sublimacje we współczesnej ukraińskiej prozie młodzieżowej / Tamara Gundorova ; Przeł. O. Chrebor // Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. – Wrocław: Wyd. Un-tu Wrocławskiego, 2011. – Т. 9 : Ciało. – S. 55–71. – (Slavica Wratislaviensia. CLIII).
202. Омельчук О. Літературні ідеали українського вістниківства (1922–1939) : монографія / О. Омельчук ; Ін-т літ. – К. : Смолоскип, 2011. – 234 с. – (Сер. «Укр. студії»). – Наук. ред.

2012

203. Колоніальний кіч по-гоголівськи / Тамара Гундорова // Studien zu Sprache, Literatur und Kultur bei den Slaven. Gedenkschrift für G. Y. Shevelov aus Anlass seines 100. Geburtstages und 10. Todestages / Hrsg. A. Danylenko, S. Vakulenko. – München ; Berlin : Verlag Otto Sagner, 2012. – S. 460–481. – (Die Welt der Slaven. B. 42).
204. Пост-Чернобыль : катастрофізм и нуклеарная сублімація / Тамара Гундорова // Русская антропологическая школа : Труды. – М. : [РГГУ], 2012. – Вып. 11. – С. 101–118.
205. Пост-Чернобыль : трансгресії катастрофізму і сучасна українська культура / Тамара Гундорова // Українські трансгресії ХХ–ХХІ століття. Звільнити майбутнє від минулого? Звільнити минуле від майбутнього? : культура – історія – політика. – Wrocław ; Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – С. 190–210.
206. Хто боїться Верки Сердючки? : фемінізація посттотальної культури / Тамара Гундорова // Критика. – 2012. – Чис. 7–8. – С. 13–16.
207. Хто боїться Верки Сердючки? : [фемінізація посттотальної культури] / Тамара Гундорова // Критика. – 2012. – Чис. 9–10. – С. 5–7.

2013

208. Післячорнобильська бібліотека : український літературний постмодернізм. – 2 вид., випр. і доп. / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2013. – 344 с. – (Серія «Критичні студії»).
209. Транзитна культура : симптоми постколоніальної травми : [статті та есеї] / Тамара Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с. – (Серія “De profundis”).

- Рецензії: Cupidura R.* [Рецензія] // Porównania. – 2014. – № 15. – Cz. 1. – S. 368–371 ; *Swietlicki M.* [Рецензія] // Miscellanea Posttotalitarians Wroclaw. – Wrocław, 2013. – Nr 1 : Między pamięcią i zapomnieniem. Trauma postkomunistyczna. – S. 338–342; *Пронкевич Олександр* [Рецензія] // Слово і час. – 2015. – №7. – С. 118–121; *Свербілова Тетяна* [Рецензія] // Слово і час. – 2015. – №10. – С.112–116.
210. Кобзар Дармограй і Кобзар у масці/ [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Історична правда. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/03/8/141809/>
211. Пост-орієнталізм, імігрантський романс і нові можливості постколоніальних студій у Східній Європі/ [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Режим доступу: <http://historians.in.ua/index.php/dyskusiya/1064-tamara-hundorova-post-orientalizm-imigratsiinyi-romans-i-novi-mozhlyvosti-postkolonialnykh-studii-ushkhidnii-yevropi>
212. Майдан як симптом: травма, рана і крипта/ [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/maidan-yak-symptom-travma-rana-i-krypta>
213. Лузер іде на Євромайдан / [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/luzer-ide-na-evromaydan>
214. Про дві революції і мій когнітивний зсув/ [Електронний ресурс] Тамара Гундорова// Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/pro-dvi-revoljutsiyi-i-miy-kohnityvnyy-zsuv>
215. Інший модернізм : дискусійні питання у слов'янських літературах / Тамара Гундорова // XV Міжнар. з'езд славістаў (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 р.) : тезісы докл. : у 2 т. – Т. 2. Літаратурознаўства.

Культурологія. Фалькларыстыка. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 119.

216. Модернізм після постмодерну : інші модернізми / Тамара Гундорова // Слов'янські обрії : доповіді XV Міжнарод. з'їзду славістів (м. Мінськ, 2013 р.). – К., 2013. – Вип. 6, ч. 2. Літературознавство, культурологія, фольклористика. Історія славістики. – С. 107–121.
217. Масова література в Україні : стан і перспективи : [Круглий стіл в Ін-ті л-ри в 2010 р.] / стенограму опрацювали Л. Бербенець, О. Михед, Т. Гундорова // Кур'єр Кривбасу. – 2013. – № 284–286. – С. 353–376.

2014

218. Генераційний виклик і постколоніалізм на сході Європи. *Вступні зауваження* / Тамара Гундорова // Постколоніалізм. Генерації. Культура / За ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. – Київ: Laugus, 2014. – С. 7–13. – (Серія “Теоретичні ревізії”; вип. 4).
219. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на сході Європи / Тамара Гундорова // Постколоніалізм. Генерації. Культура. За ред. Т. Гундорової, А. Матусяк – Київ: Laugus, 2014. – С. 26–44. – (Серія “Теоретичні ревізії”; вип. 4).
220. [Виступ] // Роль учених-гуманітаріїв у сприянні стабілізації ситуації та відновлення миру в Україні : мат-ли Круглого столу (м. Київ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 16 лип. 2014 р.). – К., 2014. – С. 33–34.
221. Єврейський акцент у народницькій концепції Івана Франка / Тамара Гундорова // Яценко Михайло Трохимович : (до 90-ліття від дня народження. – [Ніжин], 2014. – С. 110–128.
222. Женское письмо и гендерная иерархия на литературном поле / Тамара Гундорова // Литературоведение

- на современном этапе. Теория. История литературы. Творческие индивидуальности : К 130-летию со дня рождения Е. И. Замятина : по мат-лам Междунар. конгресса литературоведов 1-4 окт. 2014 г. / Ин-т мировой л-ры им. А. М. Горького РАН и др. – Тамбов ; Елец, 2014. – Вып. 2, кн. 2. – С. 36–54.
223. Тарас Шевченко – фемініст / Тамара Гундорова // День. – 2014. – № 42–43. – 7–8 берез. – С. 11.
224. Постколоніальна критика на поле інтердисциплінарності : теорія травми, компаративістика і сучасний постколоніальний роман / Тамара Гундорова // *National Literatures and the Process of Cultural Globalization : VIII International Symposium «Contemporary Issues of Literary Criticism»*. – Tbilisi, 2014. – Vol. I. – P. 124–132.
225. «Про боротьбу ролей : багато чого з комп'ютерних «війнушок» перейшло у реальний вимір» : [Інтерв'ю] / Спілкувалася Н. Давиденко // Коментарі. – 2014. – № 3. – 31 січ. – С. 5.
226. *Der Loser geht zum Euromajdan* / Tamara Hundorova // *Majdan!*. – Berlin : fotoTAPETA, 2014. – S. 144–146.
227. *Modernism after the Postmodern : Other Modernisms* / Tamara Hundorova // *Comparative Literature & World Literature*. – Peking : Peking University Press, 2014. – № 5. – P. 2–13.
228. *W jaki sposób peryferie rozmawiają między sobą albo teoria postkolonialna pozbawiona “centrum”* / Tamara Hundorowa // *Porównania. Języki postkolonialności*. – Poznań, 2014. – Cz. 1. – S. 33–44.
229. *Czarnobyl, nuklearna apokalipsa i postmodernism* / Tamara Hundorowa // *Teksty drugie: Topo-grafia*. – Kraków, 2014. – № 6. – S. 249–263 (przeł. I. Boruszkowska).
230. Модернізм в ситуації «кінця постмодернізму», або дискусії навколо *інших модернізмів* (слов'янська

перспектива) / Тамара Гундорова // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 2014. – Т. 19. – С. 164–180.

2015

231. Postorientalizm, romans imigrancki i nowe możliwości studiów postkolonialnych w Europie Wschodniej: *Zarys dziejów traktora po ukraińsku* Mariny Lewyckiej (tłum. Maciej Mularczyk) / Тамара Гундорова // Postkolonializm – tożsamość – gender. Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia. Pod red. A. Matusiak. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014. – S. 87-106. – (Miscellanea Posttotalitarna Wratislaviensia 2/2014).
232. Колоніальність як перевдягання : «Малоросійський маскарад» Івана Котляревського / Тамара Гундорова // Harvard Ukrainian Studies. – 2011–2014. – Vol. 32–33. – P. 397–416.
233. *Jüdische Akzente in Ivan Frankos Volkstümmer-Konzeption* / Tamara Hundorova // Ivan Franko und die jüdische Frage in Galizien. Interkulturelle Begegnungen und Dynamiken im Schaffen des ukrainischen Schriftstellers. Alois Woldan, Olaf Terpitz (Hg.) – Göttingen: V&R unipress, Vienna University Press, 2016. – S. 21-33.
234. Немає іншого місця, де б моя робота і моє хобі зустрілися і поєдналися так тісно... : до 60-річчя члена-кореспондента НАН України Т. І. Гундорової : Розмову вели Л. С. Бербенець, О. Р. Омельчук, Л. М. Демська-Будзуляк, Н. І. Гаврилюк, О. П. Михед [Інтерв'ю] // Вісник Національної академії наук України. – Київ. – 2016. – № 7. – С. 105–110.
235. Галета О. Від антології до онтології : антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття : монографія / Мін-во ос-

- віти і науки України ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К. : Смолоскип, 2015. – 640 с. – Наук. ред.
236. Дуркалевич Вікторія. У пошуках наративної ідентичності : індивідуальний міф у творах Івана Франка, Анджея Хцюка і Бруно Шульца / Дрогобич : Коло, 2015. – 365 с. – Наук. ред.
237. Грабович, якого не знаємо / [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Режим доступу: <http://uamoderna.com/event/hundorova-grabowicz>.
238. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на Сході Європи / [Електронний ресурс] Тамара Гундорова // Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/hundorova-postkolonial-novel-generational-trauma>

Література про Т. І. Гундорову

239. Із після-постмодерної перспективи : [стенограма презентації обговорення досліджень Т. Гундорової «Кіч і література» та «Проявлення Слова» у межах роботи літ.-критич. клубу «Академічні бесіди»] / Т. Гундорова, Г. Сиваченко, Г. Сивокінь, Н. Шумило, Т. Денисова, Т. Свєрбілова, М. Жулинський, Т. Рязанцева та ін. ; підгот. О. Поліщук // Слово і Час. – 2011. – № 2. – С. 87–102.
240. 50-річчя члена-кореспондента НАН України Т. І. Гундорової // Вісник НАН України. – 2005. – № 7. – С. 113.
241. Тамара Гундорова // Незнайомка : антологія укр. «жіночої» прози та есеїстики другої пол. XX – поч. XXI ст. – Львів : Піраміда, 2005. – С. 96–98.
242. Tamara Hundorova // Harvard Ukrainian Research Institute : The Fellowship program : A Retrospective. – Cambridge : Veritas, [2013]. – P. 40.

243. Тамара Гундорова // *Ukraina irredenta*. 13+2. – К., 1997. – С. 24–27.
244. Нова жінка в Академії наук // *Вечірній Київ*. – 2004. – 15 жовтня. – С. 10.
245. Зборовська Н. В. Гундорова Тамара Іванівна // *Енциклопедія сучасної України*. – К., 2006 – Т. 6. – С. 639.
246. Гундорова Тамара Іванівна / Степаненко М. І. *Літературна Полтавщина: Довідник*. – Полтава: ПП Шевченко Р. В., 2015. – С.69–71.

Укладачі бібліографічного покажчика
Т. Стальна, Н. Кикоть

ВИБРАНІ ІНТЕРВ'Ю

**«НЕМАЄ ІНШОГО МІСЦЯ,
ДЕ Б МОЯ РОБОТА І МОЄ ХОБІ ЗУСТРІЛИСЯ
І ПОЄДНАЛИСЯ ТАК ТІСНО»**

– *Тамаро Іванівно, який Ваш перший спогад, пов'язаний із книжкою?*

– Дуже врізався мені в пам'ять один епізод із мого дитинства, пов'язаний з книжкою. Не знаю, чи це дійсно так, але мені здається, що першою книгою, яку до того ж я придбала сама, був збірничок «Українські народні пісні». Я побачила його і

захотіла купити (страшенно захотіла, бо навіть зараз пригадую це відчуття). Можна сказати, що так проявилася моя перша дитяча закоханість. То була книжечка невеликого формату, очевидно, видана десь у 1960-х роках. На щастя, там не було тих пісень, що пізніше додавалися як атрибут радянського фольклору типу колгоспних пісень. То була традиційна збірка народних пісень, ошатна і невелика за розміром. Я перечитувала її разів сто. Може, з того часу мені й подобаються не великі, а маленькі книжки, людяні, скажемо так, які можна легко втримати в долоні, з якими одразу здружуєшся. Отже, моє знайомство з народною творчістю було, як бачите, книжним і дещо абстрактним. Це дозволяло мені уявляти сцени і характери, домальовувати їх у своїй уяві. І це давало відчуття традиції. Традицію я шаную й досі, а от до форм її уславлення і сакралізації ставлюся досить критично.

– *Розкажіть, будь ласка, про початок Вашого наукового шляху. Хто були Ваші вчителі? Хто справив найбільший вплив на Ваше формування як науковця?*

– Література, тобто читання книг, було моєю великою насолодою в дитинстві. До того ж я створювала для себе щось на кшталт культу з науки. Ще десь у восьмому класі в підручнику з літератури в розділі про вшанування Шевченка я прочитала про те, що в Києві є Інститут літератури імені Шевченка. Цей момент я пригадую навіть сьогодні. Моє серце тьохнуло, і я, навіть боячись собі зізнатися, захотіла туди потрапити. На щастя, моє бажання здійснилося. Я опинилася в цьому інституті і, незважаючи на всякі приємні і неприємні речі, лишаюся йому вірною, бо знаю, що немає іншого місця, де б моя робота і моє хобі зустрілися і поєдналися так тісно, як тут.

Щодо мого, так би мовити, посвячення в науку, зізнаюся, що у власній автобіографії я бачу кілька символічних моментів. З погляду раціонального вони виглядають наївними, однак ці моменти багато для мене значили, оскільки я мала розвивати себе саму і для цього потребувала орієнтирів. Десь на першому курсі університету я придбала в букіністичному магазині двотомник статей Олександра Білецького, і він став для мене талісманом, своєрідним фетишем, що символічно пов'язував мене з наукою. Ці дві книги завжди лежали на моєму столі в гуртожитку, навіть зараз я маю їх під рукою. Це не означає, що я перечитувала їх до безтями, просто вони давали мені відчуття певності. Не знаю, чому саме статті Білецького справили на мене таке враження. Може, тому, що я відчула в них якусь творчу силу, якийсь політ думки, інтелектуальну імпровізацію. Красномовно кажучи, мабуть, це був «геній науки».

Цікаво, що десь на другому курсі я потрапила до квартири О. Білецького і написала про це замітку до університетської

студгазети. Так що моєю першою публікацією був короткий нарис про відвідини квартири Олександра Івановича. Не можна сказати, що саме Білецький став моїм ідеалом, радше це був знак пов'язаності з літературознавством, а такого знаку я потребувала, оскільки мені здебільшого доводилося самій робити себе. Я мала непоганих викладачів, але, на жаль, не таких, які б «вели», тобто системно займалися зі мною. А загалом, я мала щастя познайомитися в університеті з такими прекрасними професорами, як Ісай Якович Заславський та Галина Кіндратівна Сидоренко. Я вдячна їм за те, що вони були людьми посвяченими і академічними, любили працювати зі студентами. З ними передусім я і пов'язую своє народження як філолога.

Пізніше я зустрілася з Леонідом Миколайовичем Новиченком, якого вважала і досі вважаю надзвичайно цікавим і вдумливим літературознавцем. Нас познайомили через третіх людей – хтось сказав йому добрі слова про мене, і я принесла показати свою дипломну роботу. Новиченко уважно її прочитав і написав коротеньку записку, де похвалив мене, але головне, там були слова, що я неодмінно маю займатися наукою. Так моє власне бажання, в якому я навіть собі боялася зізнатися, дістало підтвердження, і я була щаслива.

Зауважу, що для мого внутрішнього ціннісного самовизначення впродовж життя важливими були зустрічі з такими людьми, як Юрій Шевельов, Юрій Луцький і, як я вже говорила, Леонід Новиченко. Незважаючи на ідеологічні відмінності, кожен із них був прекрасним дослідником і надзвичайно оригінальною індивідуальністю. Їхня присутність у моєму житті запевнювала дуже важливу для мене річ – що наука є річчю моральною.

Що ж до наукових авторитетів і вчителів, то можу лише повторити за Франком, що завжди радо почуваю себе учнем. Мені приємно вчитися і зараз, я не боюся бути ученицею.

*З Григорієм
Грбовичем
і Петром
Савчаком.
Мельбурн,
Австралія.
1992 р.*

Мене не так цікавлять джерелознавство, першодруки, текстологія, як інтерпретації. Я ціную текст і завжди намагаюся зрозуміти його. Вірю в герменевтику, тобто в те, що існує певне «зчеплення» читача і тексту, і йому варто довіряти. Вірю також, що потужність і краса тексту залежать від того, як багато смислів він може породжувати. Я люблю відчувати момент присутності, як називає це явище Ганс Ульріх Гумбрехт і на яке спроможний художній текст.

– Тамаро Іванівно, розробка яких наукових проблем, написання яких праць принесли Вам найбільше задоволення?

– Зізнаюся, що мені не цікаво ходити традиційними дорогами, і найважче для мене – говорити загальноприйнятні речі. Тому в певному сенсі усі мої книги є несподіваними, як тематично, так і за своїми підходами. Мабуть, ніхто інший окрім мене не міг би їх написати. Досить лише подивитися на назви книг – «Франко – не Каменярь», «Проявлення Слова», «Після-чорнобильська бібліотека», «Кіч і література», «Транзитна культура», «Femina melancholica», щоб відчувати, що вони стоять осторонь традиційних в Україні назв та уявлень про літературу.

Я зрозуміла з часом особливу когнітивну силу метафори. Знаходження влучної метафори, яка проявляє і спрямовує думання, – уже означає формулювання нового знання. Тому для мене завжди важливо було знайти певні метафоричні назви, які б могли сконденсовано виражати зміст моїх досліджень, вести читача за собою. Бо книги мої – не просто аналіз певної тематики, а пропозиція цілого дискурсу, який іноді ще тільки окреслюється. У певному сенсі, я започатковувала, іноді цілком неусвідомлено, нові, досі неактуалізовані в нашому літературознавстві теми і напрями дослідження. Так сталося з проблематикою, пов'язаною з українським модернізмом. Пригадую, що коли я у 1989 р. виступила зі статтею на цю тему, сама формула «український модернізм» на той час просто не існувала. Я сформулювала її вперше після довгого періоду ігнорування цієї тематики в радянському літературознавстві, і з цієї статті розпочалося активне вивчення цього питання і у нас, і в діаспорі. Я зайнялася кічем, оскільки бачила, на відміну від традиційних уявлень про кіч, його культурну потугу, а також усеприсутність його в сучасному світі – у мистецтві, спорті, політиці, релігії, дизайні.

Я також завжди мала відчуття відповідальності за час, у якому я живу, – як свідок, котрий схоплює смисли не застиглими, а в процесі їхнього становлення. Тож саме звідси, з мого свідчення й діалогу з часом, народилася моя «Післячорнобильська бібліотека» – дослідження про особливий постмодерністський період української літератури. Постмодернізм звинувачували і звинувачують в усіх сучасних гріхах, однак я і сьогодні впевнена, що він виявився тією амортизаційною подушкою, яка полегшила нам перехід від тоталітаризму до нової ситуації. Через постмодернізм з його карнавалом і грою ми прощалися з соцреалізмом і освоювали поле свободи, а також створювали нові словники і нові

культурні рівні. Пізніше, в 2013 р., я назвала цей період «транзитною культурою» і почала говорити про симптоми постколоніальної травми, присутні в нашій соціокультурній свідомості на початку двадцять першого століття. І вже сьогодні поняття «травма», на жаль, стало чи не найпоширенішим у нашому житті. Для мене також важливо, що подібне мислення народилося разом із Чорнобилем, який був і лишається для мене точкою відліку нової глобальної ситуації – і епістемологічно, і політично.

Як говорив Жан Бодріяр, після Чорнобиля Берлінська стіна вже більше не існувала. Я б сказала, що двадцять перше століття почалося з Чорнобиля.

– Ви багато подорожуєте, активно спілкуєтеся із закордонними колегами. Що найбільше Вас вразило під час подорожей, що найбільш зацікавило в системах освіти і науки інших країн?

– Я мала щастя стажуватися в різних університетах США, Німеччини, Австралії, Японії, викладала в Гарварді, Торонто, Грайфсвальді, брала участь у багатьох зарубіжних конференціях. Скажу, що десь на початку 1990-х я зрозуміла, що існувати відрубно від західної гуманітаристики просто не можна, якщо хочеш серйозно займатися наукою. Я почала вивчати англійську мову, дні і ночі проводила в бібліотеках, освоюючи нові напрями та методології. Переломним

*З Юрієм Шевельовим.
Нью-Йорк. 1997 р.*

виявилось моє стажування в 1991 р. в університеті Монаша в Австралії. Я мала справжнє задоволення від того, що західний світ почав мені відкриватися; я стала його розуміти, відчувати актуальні теми, в деяких напрямках могла навіть передбачати нові тенденції. У певному сенсі, деякі з моїх книг – іноземці, вони писалися в Гарварді. Так, до речі, сталося, коли я в 2002 р. цілу книгу посвятила темі меланхолії і «меланхолійної жінки», досліджуючи творчість Ольги Кобилянської. Пізній Зигмунд Фройд, тобто той Фройд, який аналізував природу вже не минулого дев'ятнадцятого віку з його істерією та сексуальною сублимацією, а віку двадцятого, з досвідом революцій, Першої світової війни, нацизму і тоталітаризму, особливу увагу приділив таким емоційним станам, як меланхолія і посттравматична свідомість. Увесь досвід минулого століття і початок нинішнього підтверджують вагу його відкриттів. Як ми прощаємося з минулим, що таке втрата і скорбота, що значить пам'ятати і як травма впливає на наш людський світ, як відбувається гендерне самоусвідомлення, як переборюється сила імперій – усе це питання, пов'язані з розривом, скорботою і меланхолією. Цілі напрями сучасної гуманітаристики на Заході працюють сьогодні на цьому полі, і я щаслива, що розумію їх. Загалом, це особливо важливо – знати контексти сучасних пошуків, зокрема і зарубіжної гуманітаристики, щоб оцінити оригінальність власної концепції.

На жаль, доводиться часто працювати в порожнечі, оскільки українське літературознавство досі відрізане від західного, і ці контексти є непрочитаними. Велика біда нашого вітчизняного українознавства, що воно існує локально, провінційно, так би мовити. Мушу сказати, що, на моє переконання, ще й сьогодні є велика різниця між нашою вітчизняною гуманітаристикою і західною. І тут кілька причин. По-перше, освоєння західної методології відбувається

Із колегами на конгресі ICCEES у Макугарі (Японія, 2015).

поверхово і не системно; випадково, я б сказала. По-друге, багато науковців не володіють іноземними мовами і не читають регулярно те, що публікується на Заході. По-третє, у нас відбувається значне спрощення, а то й підміна теоретичних ідей та понять, запозичених із західних концепцій. По-четверте, наукове літературознавство в Україні часто підміняється публіцистикою, а то й журналістикою. Особливо страждає україністика. Тут усе ще панують стереотипи й ідеологічні лозунги.

– *Тамаро Іванівно, так чи інакше Ваші статті і монографії несуть у собі «переоцінку цінностей», тобто спробу нового погляду на українську літературу. Чим би Ви самі пояснили такий свій «дух спротиву»?*

– Я б сказала, що «дух спротиву» народжується з відчуття свободи, яку я дуже ціную. Це означає передусім, що я намагаюся так повернути тему дослідження, щоб вона стала цікавою для мене особисто. Я також звертаю увагу на питання, які з погляду загальноприйнятого нібито і не викликають питань. Скажімо, я однією з перших, і не лише

в Україні, почала говорити про переформулювання тези «європейський модернізм» на «європейські модернізми», звертаючи тим самим увагу на різноманітність модерністських практик у літературах, включно з українською. До цього говорилося, навпаки, про «неповноцінність» модернізму в українській літературі, оскільки він інакший, аніж на Заході. Мене не влаштовувала загальноприйнята в Україні тенденція освячувати ідеологічним клеймом постать того чи іншого письменника типу «великий Кобзар», «великий Каменяр», і я написала книжку «Франко – не Каменяр», де показала багатоманітність і складність авторського індивідуального письма Івана Франка. Я також звернула увагу на ще одну, крім Кобзаря, маску Тараса Шевченка – Кобзаря Дармограя, яка є профанною й самоіронічною. Адже Шевченко не родився так званим «Кобзарем», а, як творча постать, свідомо обрав собі такий образ для символічної (культурної і поетичної) самоідентифікації. В літературі і культурі загалом не так багато самоочевидної, здавалося б, «органіки», як це наголошувалося в радянські часи, і значно більше «конструкцій» – естетичних, ідеологічних, культурних, які автори створюють для себе, і що головніше – для читачів.

Я також намагаюся ставити питання, які, на моє переконання, мають актуальне значення, тобто відповідають на запити часу. У цьому плані я виходжу поза традиційне поле літературознавства і ступаю на поле культурологічних та антропологічних студій. Скажімо, мене цікавить, як література омовляє так зване «неомовлене», тобто те, про що не можна сказати традиційним способом, і це стосується, скажімо, чорнобильської травми чи платонічного жіночого роману. Мене цікавить рецепція того ж Шевченка чи Гоголя в сучасній культурі, і я говорю про «поп-Шевченка» чи аналізую так звану «Гоголь-індустрію». Як говорила про-

Книжковий Арсенал: презентація книги «Транзитна культура». Київ. 2013 р.

рочиця Кассандра в Лесі Українки, просто «я бачу» по-інакшому і тому не піддаюся владі стереотипів. Адже писати про українську літературу можна і не з обов'язку чи задля пропаганди, а так, щоб було цікаво про неї знати і тим, хто не знає про неї нічого, але знає, скажімо, про американську, німецьку чи російську літературу. Мабуть, найбільшим визнанням для мене були ті моменти, коли люди, які вважали українську літературу здебільшого просто нецікавою або навіть примітивною, прочитавши мої книжки, підходили до мене і говорили, що я змінила їхнє уявлення про цю літературу.

Для мене вдумливе читання тексту, я б сказала, близьке читання стає передумовою дослідження. Власне з цього читання і народжується моє альтернативне мислення. Я не прагну провокувати, хоча свідомо того, що в сучасному світі саме провокація часто виступає двигуном знання і, звичайно ж, слави. Однак провокація ніколи не була для мене самоціллю.

На жаль, українське літературознавство нагромадило так багато стереотипів і кліше, що вони підмінили собою літературну практику, перетворили літературу на ікону, до якої зась торкатися, і всяке неординарне мислення асоціюється з посяганням на «святині». Мій «дух спротиву» говорить навпаки, що українська література повинна позбутися табуованих місць, що вона багатюща і надзвичайно цікава, треба

лише зуміти про неї говорити. Думаю, необхідно написати нові дослідження про всіх українських класиків, причому такі книги мають бути різного стилю та рівня – і суто наукові, і популярні. Повинні б з'явитися різні історико-літературні нариси, так само призначені для різної аудиторії, з акцентами на цікавих фактах, подіях і текстах. Мій «дух спротиву» говорить також, що треба змінити програми викладання літератури в школі і перестати вчити дітей історії літератури, а натомість навчати їх читати і просто розуміти літературу. А загалом, я б назвала себе людиною пострадянською, правда, мене називали також «космополітом». На щастя, за «космополітизм» зараз не заарештовують. Мені тяжко уявити себе і в параметрах канонічного радянського літературознавства, і в параметрах ідеологічного націоналістичного дискурсу. Так що в певному сенсі я є продуктом української незалежності, яка уможливила і мою дослідницьку свободу.

– Які напрями дослідження у сучасній філології Ви вважаєте пріоритетними для себе і для українського літературознавства в цілому?

– Проблему українського літературознавства я бачу в тому, що, по-перше, у ньому розмиті критерії і не розділені між собою рівні і жанри публіцистичної статті, наукової розвідки, ідеологічної агітки, суб'єктивного фейлетону. Усе це загалом називається літературознавством. По-друге, існує свого роду клановість – читаються переважно «свої», ті, хто належить до певної локальної тусовки, причому такі тусовки легко охрещуються поважним словом «школа». Потретьє, засвоєння модних західних імен і понять лишається переважно поверховим, відфільтрованим і часто спотвореним поганими перекладами та незнанням контекстів, у яких сформулювалися ці люди і поняття. І найголовніше, загальна інституційна організація гуманітарної науки в Україні зовсім не сприяє впровадженню інноваційних напрямів та

Презентація книг в офісі Фулбрайта. Київ. 2014 р.

концепцій. Для цього, з одного боку, потрібні невеликі, програмно скеровані на дослідження тієї чи іншої проблеми групи та центри, де співробітники працювали б на контрактній основі. З другого боку, необхідна широка мережа грантів, яка б забезпечувала можливість повноцінно працювати над проектами, а не шукати заробітків. Зрештою, в Україні повинна повернутися цінність науки і науковця-

експерта. Не торгівці і малі підприємці, а науковці мають стати передусім основою середнього класу.

Щодо напрямів, то, на мою думку, важливо усвідомити запит у сучасному світі до міждисциплінарних досліджень. Літературознавство на Заході давно вже стало складовою культурологічних студій – гендерних, постколоніальних, досліджень поп-культури, досліджень травми, пам'яті, пост-гуманізму і т.п. Це не означає, що вмирає філологія як така, однак вона трансформується, що не є безболісним. На жаль, у багатьох відношеннях українське літературознавство лишилося ще у XIX віці. З власного досвіду, як член Координаційної ради, яка затверджує теми кандидатських і докторських дисертацій з літературознавства, можу сказати, що лише кожна тридцята тема є оригінальною. Прикро говорити, але особливо на це страждають дослідження з української літератури. Що це означає? Очевидно, значне домінування стереотипів у цій галузі і надмір тих, хто претендує називатися науковцем.

Однак є і позитивні речі. Минулі два десятиліття ми спостерігали болісний generation gap між старшим поколінням науковців, сформованих ще за радянських часів і не завжди сприйнятливих до новітніх теорій і впливів, та молодим поколінням науковців, котре радо освоювало нові підходи, але ще не мало потрібних знань. З них на сьогодні вже склалося середнє покоління – покоління амбітних, посвячених і компетентних дослідників, які спроможні бути і керівниками тем, і керівниками інституцій. Я в них вірю.

Розмову вели:

Л. С. Бербенець, О. Р. Омельчук,

Л. М. Демська-Будзуляк, Н. І. Гаврилюк, О. П. Михед

Вісн. НАН України, 2015, № 7.

НОВА ЖІНКА В АКАДЕМІЇ НАУК:

**Розмова Людмили Таран
з Тамарою Гундоровою**

– Як ти прийшла в літературознавство? Що привело тебе на філфак після сільської школи? Певно ж, не просто гарні твори писала?

Як це не дивно, але привело мене на філфак не так писання творів, як читання. Я страшенно любила читати і читала все, що могла взяти у нашій сільській бібліотеці. Читання було свого роду наркотиком. Зізнаюся, що часом мої товаришки приходили до мене, а я не могла відірватися від книжки, і вони чекали, поки я дочитаю до якогось кінця чи втомлюся. Не скажу, що читалося тільки першокласні речі. Навіть всі речі Аркадія Гайдара я перечитала на той час.

Була якась магія і в читанні уголос. На той час у нашій школі вчителька російської літератури Марія Петрівна, намагаючись заставити усіх учнів хоча б прослухати зміст «Ревізора» чи там «Війни і миру», влаштовувала після уроків (а іноді й на уроках) читання вголос. Найчастіше вона просила читати мене. Знаєш, таке читання має свою магію. Мовлене вслух, слово раптом заповнює собою все навколо, і світ змінюється.

Я взагалі люблю читати, хоча цю розкіш життя з часом забирає. Хіба що мрієш десь притулитися в тиші і спокої з книжкою, але випадають такі моменти, лише коли захворієш, скажімо, і тоді маєш право на таку пільгу. На жаль, останнім часом мені доводиться більше читати з олівцем у руці та ще чужі рукописи для рецензування.

І хоча вчителі мови і літератури всі радили мені йти на філологію, та я й сама так думала, не знаю, чи вистачило б у мене сміливості їхати до Києва поступати в університет. Я була наївним дівчам, і Київський університет здавався мені десь на іншому краї життя. Швидше всього я б поїхала до Полтави. Однак моєю долею скерував щасливий випадок. Мені трапилося на очі оголошення про філологічну олімпіаду, яку проводив філфак Київського університету. Звідти все й почалося.

– Чи можеш визнати, що мала-таки певну академічну школу (хоч і з «соцреалістичним нальотом»), чи передусім за плечима – власна інтуїтивно-наукова самоосвіта?

Академізм в його соцреалістичному варіанті? Так, нас навантажували в університеті саме такого роду академізмом. Звичайно, філологічний факультет давав якусь системну освіту – від історичної граматики до теорії літератури. На той час збереглися ще поодинокі представники старої академічної науки, як, наприклад, Андрій Олександрович Білецький або Галина Кіндратівна Сидоренко, яка втілювала для мене (та, мабуть, і для тебе) класичний академічний образ філолога. Був люблений усіма студентами Ісай Якович Заславський, який привчав нас до самостійної наукової роботи. Та все ж, поклавши руку на серце, зізнаюся, що це все було випадковістю, але не школою. Ми не застали корифеїв академічної школи, не мала і я свого вчителя, який скеровував би і направляв мої наукові зацікавлення. Через те мої смаки були досить мішаними.

Це, може, смішно, але в студентські роки «живий» академізм ототожнювався для мене з журналом «Радянське літературознавство», і, мушу признатися, мені теж хотілося так писати, як там. По наївності, академізм асоціювався з безпристрасністю, якою відзначалися публікації в «РЛ». Зрештою, я мріяла потрапити до Інституту літератури, і,

зізнаюся, навіть після багатьох зачарувань і розчарувань я все ще люблю свій Інститут (а чи ідею самого Інституту). Я була рада, що потрапила туди в аспірантуру. Правда, виявилось, що я не цілком вписуюся зі своїми підходами в такий академізм. Я все щось писала не в стиль, наприклад, про колізію двійництва у Франка (статтю давали читати Д. В. Затонському, щоб переконатися, що там не пахне Фройдом), вигадувала якісь нові поняття, пробувала, як говорив М. Є. Сиваченко, підкопати колодязь замість того, щоб набрати з нього кухоль води.

Особливо пізніше, вже після аспірантури, я відчула себе замкнутою в клітці псевдоакадемічного «радянського літературознавства» і свідомо намагалася вийти поза його межі. Це все дали мені поїздки і стажування за кордоном. Я завдячую долі, що прочитала Крістеву, Лакана, Деріда ще десь 1991 року, а не через десяток років, коли почали з'являтися їхні переклади в Росії та Україні. Вихід на західну літературознавчу школу став для мене переломним моментом у моїй самоосвіті.

– У який спосіб ти «доганяла» світові тенденції в гуманітарній науці: структуралізм, семіотику, деконструктивізм, фемінізм та гендерні студії тощо? Чи задоволена нинішнім рівнем власної науково-освітньої бази?

Власне, відповідаючи на попередні твої запитання, я вже почала про це говорити. Справді, мені, та й багатьом моїм колегам довелося наздоганяти і вивчати той досвід західної гуманітаристики, від якого ми були довгий час відрізнаними. Правда, окремі класичні праці з семіотики і структуралізму можна було прочитати в перекладах і вдома, як, наприклад, у збірнику «Структуралізм: “за” і “проти”» та в подібних виданнях. Були ще польські видання і журнали. Ми також вилловлювали знаки сучасного західного мислення і по збірниках типу «критика буржуазного літературознавства».

Тут ще важливо було, що саме українське радянське літературознавство було особливо яловим. Десь там були Бахтін, тартуська семіотика, корманівська школа, але не в Україні. Можеш уявити, що на захисті кандидатської дисертації І. Стебун критикував мене за вживання поняття «модель», а те, що я намагалася розглянути літературу 80-90-х як «тіньову систему» по відношенню до наступного етапу, себто початку 20 ст., викликало повне нерозуміння. Всяке нове теоретичне моделювання літературного процесу було небажаним у рамках академічного радянського літературознавства.

Що мав і що давав у цьому сенсі Захід? Аналіз змінюваних впродовж принаймні 20 століття теоретичних парадигм – від «нової критики» до школи рецептивної естетики, постструктуралізму і нового історизму. На початку 90-х на Заході це був інтелектуальний інструментарій, яким можеш користуватися, і майже кожен тебе зрозуміє, оскільки існує певне спільне інтелектуальне знання. Ми ж, освоюючи інструментарій сучасного західного літературознавства, наздоганяємо втрачений час.

І така ж справа і з україністикою. Українське літературознавство на Заході не було нам відоме. Отже, коли мені, наприклад, наприкінці 80-х потрапили до рук книги Шевельова, есеїстика Маланюка, критика І. Антонича, я раптом зрозуміла, що впродовж 70-80-х років я зайнята була тим, що винаходила колесо. Себто я самотужки розв'язувала питання, на які вже існували відповіді або пропозиції відповідей.

Важливо ще й те, наскільки була вироблена у нас за часів тоталітаризму алергія до нового знання. Особливо це стосується шкіл так званого формального спрямування. Впродовж 20 ст. в західному літературознавстві тривалий час панувала «нова критика» з її увагою до тексту та його

багаторівневості, герметизму, формально-смилових перетворень, і ця методика поширювалася від університетів аж до школи, так що навіть школярі говорили більш-менш однією мовою зі своїми професорами. Цілі покоління школярів засвоювали літературу через призму «нової критики», що традиційно зараховується до формалістичної школи, коли тоді як у нас за минулих часів панував поверховий ідеологізований позитивізм – ніякої автономності художньої форми, соціологічний аналіз позитивних і негативних героїв, абсолютна нечутливість до стильових моделей тощо. Таке мислення досить важко перебороти і до сьогодні, особливо у школах, навіть в університетах.

Чи задоволена я своєю самоосвітою? Я не боюся вчитися і використовую кожну нагоду, коли буваю десь на Заході, щоб читати і слідкувати за сучасними ідеями. Звичайно, це вдається лише частково, бо для цього треба постійно варитися у спільному академічному котлі.

– Як би визначила практичний і науковий досвід, здобутий у різний час у Гарварді, Канаді, Японії (де саме була?), університеті ім. Монаша (Австралія) тощо?

Чесно кажучи, я силоміць витягувала себе з рутини радянського літературознавства. В певний момент я зрозуміла, що мені немає чим дихати в такого роду академізмі, що треба освоювати мало не спочатку все, що стосується літературознавчого аналізу і самої української літератури. Власне, те, чого можна було навчитися, існувало в нашому літературознавстві в минулому, однак ми жили в сучасності і треба було вміти мислити відповідно до цієї сучасності.

Уже на середину 80-х мені було ясно, що нові теоретичні та історико-літературні підходи до літератури, зокрема до питання модернізму, накреслюються і випробовуються уже навіть у слов'янському літературознавстві. У нас, навпаки, розпочалося заповнення «білих плям», однак переважно це

був шлях екстенсивний, а не інтенсивний. Концепція літератури радикально не переосмислювалася. Отож, я взялася за студіювання явища раннього українського модернізму, *fin de siecle*, намагаючись розробити нову концепцію цього періоду, виходячи з його переважно неоромантичного характеру.

Коли говорити про мої стажування і поїздки, то вони мені дали надзвичайно багато. Кожну з поїздок я сприймала як можливість зайнятися самоосвітою. Окрім того, кожного разу це була можливість написати щось нове. Коли я стажувалася в Гарварді, я там закінчила свою книжку «*Femina melancholica*». Для мене ця книжка – гарвардська. Та особлива свобода, яку я відчувала в Гарварді, доступність до величезної гарвардської бібліотеки, Вайденеру, незалежність від адміністративних, матеріальних, сімейних проблем, які придавлюють вдома, якийсь творчий виклик – все це впливало на стиль та ідеї книжки. Вона – вільна від важкого життя, скажемо так.

У певному сенсі мої останні книжки – «чужинці». Я писала їх, точніше – дописувала, редагувала, прикрашала, скажемо так, щоб випустити на люди, перебуваючи в Гарварді, Торонто, Нью-Йорку. Зізнаюся, що все це були (і є) місця, де відчувала розкіш наукової праці. Маєш нагоду зайнятися самоосвітою, побачити широкий контекст сучасного знання (і моди, це теж помічаєш, коли їдеш за кордон), а ще – читати і копіювати речі, які можуть згодитися вдома. Бо кожен з українських науковців, який кудись їде, копіює стоси цілих книжок, складаючи власну свою бібліотеку. В певному сенсі ми всі стаємо тими, хто все своє носить з собою.

Недавно я повернулася з Японії, де перебувала в Славистичному центрі університету Хоккайдо. Важко собі уявити, що такий центр існує в далекому і на той час засніженому (я перебувала там взимку) Саппоро. Але це факт, славістикою там цікавляться і серйозно займаються провідні

фахівці. Там зібрана величезна книгозбірня, і недавно її поповнила колекція проф. Шевельова. Перебуваючи в Японії, я мала можливість працювати над своєю новою книжкою про масову культуру та її функціонування в українській літературі. Адже масова культура – це вірус, який впроваджується у так звану високу літературу і, треба зізнатися, навіть часто живить її. Коли так багато говорено (прихильно чи неприхильно) про те, що українська література це література низька, популярна, для домашнього вжитку і т.п., чому не спробувати розглянути її під цим кутом зору? Благо, ми відходимо поволі від переляку перед масовою культурою, хоча по-снобістськи й не дуже любимо її. Отже, я аналізую трансформації масової літератури і кічу в українській літературі, починаючи від «Енеїди» і до постмодернізму. І ця книжка, сподіваюся, буде стримано-японською. Адже, як це не дивно, японська література теж болісно переборює свою традиційність і освоює форми масової культури. Не хочу сказати, що часи високої літератури з її герметизмом минулися, але треба визнати, що існують різні рівні масової культури, і література любить з ними гратися.

Ще чим я займаюся за кордоном? Я досить часто виступаю з лекціями, мала доповіді і лекції в таких університетах, як Колумбійський, Єльський, Гарвардський університети, Торонто, Мюнхен... Бувають досить цікаві моменти. В Японії, наприклад, мене попросили провести кілька семінарів про українську літературу. Я назвала свій цикл лекцій «Три проєкції української літератури – націоналізм, фемінізм, постмодернізм». Після останнього семінару проф. Мацузато наостанок радше висловив своє здивування, аніж запитав: чому ж, коли ми приїздимо в Україну, скажімо на конгрес МАУ, нам показують передусім етнографію і культуру, перейняту пасеїзмом, а не нову, модерну українську культуру, про яку Ви нам говорили? Що я могла відповісти?

Що псевдонародність опанувала наше суспільство і визначила всю культурну політику? Що у нас студентів лякають словом постмодернізм? Що ми живемо козацьким кічем і навіть квіти фарбуємо в кольори нашого прапора? Навіщо японцям знати про все це? Зрештою, вони це все бачать краще за нас. І – до речі – переживають в чомусь подібні процеси до наших, оскільки «японськість» (себто, той образ Японії, який ми хочемо бачити «в країні вранішнього сонця») придушує їх так само, як і нас наше кічеве «українство».

– Як би ти розмістила свою наукову діяльність на умовній шкалі славистів, зокрема українистів різних шкіл?

Мені близька постколоніальна критика, фемінізм в поєднанні з психоаналізом і постструктуралізмом, я люблю також рецептивну критику, признаюся і в любові до постмодернізму. Усе це напрямки не дуже розвинені в славистиці, тим більше українистиці. Але зізнаюся, що я не проти різних методик і методів, лишень би вони були застосовані професійно. Я з радістю сприймаю, наприклад, появу робіт, виконаних в руслі структуралістської поетики, хоча мені особисто вона чужа. Взагалі, як говорив мій колишній шеф, я – «ліберальна дама». І я також із задоволенням відзначаю, що багато молодих науковців досить легко, швидко і професійно освоїли найсучасніші підходи.

Загалом же, сучасне українське літературознавство не особливо багате на школи чи напрямки. Ми навіть не зуміли використати адекватно і поцінувати те, що мали. Колись Леся Українка саркастично відгукнулася про якийсь утилітарний феномен швидкої переоцінки цінностей, властивий українській літературній критиці початку 20 ст. Для них уже і Олесь застарілий, сказала вона, але десь так само могла вона б і про себе сказати. І справа не в тому, що змінюються смаки й естетичні цінності, з'являються нові художні шко-

ли, а в легкій піддатливості моді. Отож, мода хвилями панує і в нашому літературознавстві. А між тим справді нове народжується не з повторення модних ідей, лише щойно вчитаних у якійсь книжці, а з тієї іскри, яка викрешується, коли раптом ти занурюєшся у текст, коли бачиш по новому звичне, повз яке сотні раз проходив(ла). Для цього теж потрібно мати відповідні інструменти. А взагалі-то всі модні ідеї назагал стають дуже однаковими, коли переказуються, беруться не з перших рук.

Сучасне літературознавство переживає відчутну кризу в Україні, пов'язану передусім з трансформацією самого академізму. Тут зійшлися кілька процесів. По-перше, неминучий занепад радянського літературознавства (правда, останнє благополучно доживає по вузах і понині). По-друге, банкрутство універсалістських претензій самого академізму – право репрезентувати останню інстанцію і стандарт науки. По-третє, відбувається комерціалізація науки, що відтак гостро ставить питання про наукову мораль і чесність. Саме остання, до речі, могла б перекрити дорогу повсюдно розповзаючому плагіату і зберегти священність першоджерела – адже ми живемо всередині ситуації «смерті автора» і відсутності оригіналу, бо копію тепер не відрізнити від першоджерела.

І все-таки я зараховую себе до академічного літературознавства, коли розуміти академізм в тому сенсі, як його трактує Бурдьє. Інша річ, що наш академізм не вийшов іще з рамок псевдоакадемізму, що він відторгує новітню методологію. Я все це сприймаю болісно. Але не бачу йому альтернативи. Замість серйозних нових шкіл йому масово опонує сьогодні лише войовничий дилетантизм. Що поробиш, кіч (зокрема й науковий) стає емблемою нашого часу. До речі, емблемою виставки сучасної культури країн Сходу, яку я бачила у Саппоро, стала коляска рикші. Здалеку вона

приваблювала екзотичними яскравими візерунками, впадала в око і нагадувала все, що відноситься до «орієнталізму». Та зблизька виявлялося, що вся краса рикші зроблена з квітів та узорів, вирізаних із дешевої клейонки. Так і літературна критика є часто блискучим кічем, але їй треба віддати належне – вона блищить.

– Як почуваеться в статусі академіка (навіть слова немає на позначення жінки-науковця!) в НАН України? Ти там – наймолодша?

Взагалі, мушу сказати, що за всю історію української Академії наук я – третя жінка, обрана членом-кореспондентом в галузі літературознавства. Коли зважити на те, що філологія – жіноча професія, скажемо так, то є над чим замислитися. В першій половині 20 ст., а точніше 1926 року членкором АН України була обрана Варвара Павлівна Адріанова-Перетц, у другій половині 20 ст. – Ніна Євгенівна Крутикова. І все. Я третя..., але вже у 21 столітті. Звичайно, гендерна рівність тяжко узаконюється в різних сферах нашого життя, і Академія наук тут не виняток, не зважаючи на демократизм, який завжди панував у наукових середовищах. Я була здивована, коли побачила на останніх зборах Академії наук, що в президії не було жодної жінки, у залі натомість – їх було дві третини.

Так що я відчуваю себе новачком в середовищі академіків з кількох причин: тому що я – жінка, що порівняно молода, як для членкора в гуманітарних науках, і тому, що не соромлюся бути учнем. Взагалі-то розумію, що членкореспондентство – це певне визнання, але оскільки я людина принципово не офіційна, то розцінюю своє звання не стільки як почесну ношу, скільки як обіцянку того, що нові напрямки критики – а я представляю саме цей напрямок у літературознавстві – стають складовою і самого академізму.

– Уся нинішня твоя наукова творчість – природне спокійне заперечення «соцреалістичного» тлумачення історії української літератури, зокрема теорії класовості, пріоритету «соціальності» тощо. Як би ти прокоментувала це протистояння? Чи багато маєш однодумців в академічному гуманітарному колі?

Що «природне» і «спокійне» – я б не сказала. Мені, як і багатьом, доводилося і доводиться переборювати і несприйняття, і небажання зрозуміти, і просто ворожість. Скажу лише, що свою докторську я писала у відділі тодішньої дожовтневої літератури поза всякими плановими навантаженнями і без будь-якої підтримки. Мене не взяли в докторантуру, а мої зацікавлення новітніми підходами, постмодернізмом, модернізмом називалися у мене у відділі «гоббі». Коли я принесла свою роботу і сказала, що це моя докторська, запанувала глибока мовчанка. Справа в тому, що у відділі впродовж багатьох років існував неявний дозвіл на написання докторських, який поширювався лише на приїжджих з інших міст викладачів, на молодих співробітників чоловічої статі у самому відділі, на певне коло «талановитих мальчиків и девочек» (його список весь час варіювався, залежно від політики в Інституті). До жодної з цих категорій я не належала.

Саме обговорення дисертації відбувалося «показово»: я повинна була доводити людям, які ніколи не тримали в руках жодної статті Крістєвої чи Дельоза, що може бути постмодерна інтерпретація українського модернізму, що останній все-таки був на межі 20 ст. і що модернізм це не лише Джойс і Кафка. Одним словом, для того, щоб допустити мене до захисту, потрібен був цілий рік.

Досить знаменно, до речі, що в нещодавно випущеній «Історії» Інституту літератури не аналізується нічого з того нового, що позначило відхід і розрив зі старим радянським

літературознавством на межі 90-х. Усе згладжено і виправлено, така собі ідилія...

Звичайно, протистояння було і є. Те, що для мене принципово, я позначила назвою однієї з моїх книжок – «Франко – не Каменярь». Саме в такий спосіб я призналася в тому, що сповідаю секуляризацію гуманітарного мислення. Адже не можна постійно говорити про українську літературу як такий собі старечий дім чи дитячий садок, обзиваючи авторів на прізвиська, прикріплюючи до них ідеологеми та міфологеми. Врешті-решт, література загалом, і українська так само – це нормальна творча та інтелектуальна діяльність людей, кожен (кожна) з яких так чи інакше вирішували питання про своє авторство: з ким хотіли ідентифікуватися, під кого маскуватися, на кого походити. Зрештою, в жодній іншій літературі немає стільки псевдонімів, як у нас. Чому? Причин багато – ненормальна ситуація з самим письменством, соціальна і культурна непрестижність ролі самого українського літератора. Про це, на жаль, ніхто не говорить, зате вже вкотре перевидається «Великий Каменярь»! Найголовніше, що у багатьох досі ще існує боязнь «образити» класику, між тим коли насправді йдеться про віднайдення нового контакту з цією класикою. В цьому сенсі інтерпретації, до якої я прагну.

Зізнаюся, що після того, коли не стало Соломії, коли пішли з Інституту на викладацьку роботу багато моїх колеґ, мені бракує близького «кола однодумців». Але – коло тих, хто хоче зробити українське літературознавство цікавим і престижним, немале, і в Україні і поза нею. Думаю, на мене не образяться, коли до цього кола я зарахую і Григорія Грабовича, і Марка Павлишина, і Тараса Кознарського, і Віру Агеєву, Тетяну Бовсунівську, Марію Зубрицьку, зрештою, багатьох інших – нас не так уже й мало...

– *Як нині бачиться: чи не є народництво («українська дожовтнева література – винятково демократична»,*

– *навчали нас, пишаючись, на філфаці...») культивованим комплексом «плебейства»? І чи не перейшло воно плавно в засади соцреалізму?*

Поняття народництва може сьогодні є чи не найпроблемнішим та найгострішим для нашої самосвідомості. І це питання стосується ролі консерватизму і антимодернізму у нашій культурі. З одного боку, безперечно, що напівколоніальна українська література і культура з допомогою народницько-національної ідеології противилася знеособленню. З другого боку, безперечно, що це поняття винайдене українською інтелігенцією, і як таке воно відповідало і відповідає її власним ідеалам. В цьому сенсі народництво – це певний винахід, обман і самообман, в хорошому розумінні цього слова. Це ідеальне, сакральне, ба навіть прагматичне поняття, відоме під назвою популізму в різних культурах. Воно – поняття узагальнене і досить далеке від самого народу та його уявлень про себе. Це певна сконструйована (винайдена) ідентичність, яка підтримується певною елітою інтелектуально, культурно, політично, зрештою – художньо. І, як це не парадоксально, народництво, попри весь антимодерний пафос, є принципово модерною ідеологією, бо базується на просвітницьких ідеях науки, просвіти, емансипації народу тощо. Але головне – така ідентичність винайдена в ситуації колоніальної залежності, коли український інтелігент говорить мовою українською публічно, а російською – у себе вдома. В цьому і полягає феномен народництва – у його двоєдушності. І це було ясно ще українським інтелектуалам початку 20 ст.

А радянська література, по суті, заграє з народництвом як ідеологією еліти: вона спокушає і перевертає його, привласнюючи вкорінену в ньому елітарність провідників, інкорпуючи популізм, цинічно видозмінюючи його. Соцреалізм вкорінюється, з одного боку, як ідеологія вірних, – при цьому

великі кредити надаються саме письменнику (останній ставиться поза масою, власне, над масою). З другого боку, соцреалізм розгортається як масова культура, на яку б легко могла купуватися сама маса (народ). Отже, народництво має відношення до питання про відповідальність інтелектуалів щодо їхніх інтелектуальних винаходів, культурних експериментів, прихованих ідеологій. Це зовсім не індекс любові до свого народу чи ознака патріотизму. Зрештою, це явище не винятково українське, а звичайне, відоме під назвою популізму. Це – маскарад, на якому інтелігент типу Куліша уже не винаходив маску героя-розповідача типу Грицька Основ'яненка, а сам пробував говорити від імені того ж народу. Про це все – моя наступна книжка.

– Твоя нинішня наукова творчість так чи інакше є «деканонізацією іконостасу». Це стосується постатей і Франка, й Ольги Кобилянської, і Винниченка. Як на це реагують колеги «старої школи»?

Будь-яка деканонізація є болісним процесом, я це розумію. Йдеться-бо про ідеали, для багатьох – про персональну історію, коли йдеться про період недалекого соцреалізму. І все ж критична рефлексія повинна відбуватися, коли ми займаємося наукою, а не релігією. Назва книжки «Франко – не Каменярь» є для мене принциповою. Я прагнула показати ненормальність нашого уявлення про класичну літературу, яка перетворюється на ряд «наличників» (типу «Кобзаря», «Каменяря» і т.п.), таким чином стаючи безособовою. Вона твориться ніби сама по собі, іманентно-народно, скажемо так. Сам Франко був живою людиною, вкрай суперечливою, розірваною, тяжко посвяченою своїй справі, але ніякою мірою не камінним Каменярем. До речі, сама ідея Каменяря (можливо, не без масонського контексту) по суті глибоко трагічна – це образ жертви на шляху поступу, а не закованого в крицю вождя, такого собі камінно-шкіряного

комісара. До речі, провідництво, вождізм для Франка – теми теж вкрай амбівалентні, так само як, до речі, і його свідомо ідентифікація себе з «мужицтвом».

У своїй книжці про Кобилянську я прагнула прочитати по новому творчість цієї жінки-письменниці. Врешті-решт, я не прагнула спеціально щось вигадати про неї, просто намагалася озвучити моє шокуюче враження про сміливість і суголосність з нашою сучасністю думок самої Кобилянської. Диву даєшся, як на межі позаминулого століття вона відважилася на те, що навіть нині цнотливо оминається в нашій літературі.

Я так само намагалася побудувати якусь віртуальну картину, де б могли зустрітися Кобилянська, Лу Саломе, Ніцше, Фройд, Лавра Маргольм, Вірджинія Вулф. Себто я хотіла показати, що Кобилянська була рівною в цьому колі – усі вони могли б один одного розуміти.

А ще я побудувала свою книжку на психоаналізі явища меланхолії. Меланхолія – надзвичайне почуття, що має і гомоеротичний, і пасеїстичний, і мазохістський підтекст, воно передає стан маргіальності і несправдженої самореалізації, кладе свій відбиток на особистість, націю, субкультуру тощо. Це почуття, що вміщує в собі бажання андрогінності, і нарсицизм, і платонічну любов, і гомосексуальність. Фактично я говорю про «меланхолійну жінку» – особливий варіант «нової жінки» початку 20 ст. Вона заворожувала і відлякувала, була сильною і слабкою, природною і зробленою, була культурним творцем і водночас рабою покори. Уся ця амбівалентність засвідчує її інакшість в салоні українського жіноцтва. Найголовніше ж те, як вона переборює пасеїстичну залежність від материнського комплексу, від правічного призначення жінки жити лише для того, щоб народжувати, а намагається створити з себе нову культурну модель.

– Зміна методологічних орієнтирів – чи тривалим і болісним був для тебе цей процес?

На диво, неболісним. Я завжди якось випадала зі стилю радянського літературознавства, намагалася винаходити власні терміни, писала у кандидатській дисертації про феномен двійництва у Франка – вважаю роздвоєння основним у його мисленні та творчості. Наприкінці 80-х я розпочала працювати над явищем українського модернізму. Мені було важливо перевернути дискусію 20-х років про те, був чи не був, справдився чи не справдився український модернізм. Адже наприкінці 20 ст. виникла унікальна ситуація – для постмодернізму не важливо, чи був український модернізм модерним. Це власне з позицій високого модернізму український варіант модернізму здавався чимось половинчастим. Власне, період модерну – початку 20 ст., декадансу, українського неоромантизму – страшенно цікавий власне своїм занепадництвом і переплетенням нових понять про національність, про високу культуру, про психологізм, сексуальність і т.п. Постмодернізм давав шанс переглянути наше минуле, щодо якого ми весь час почували комплекс меншовартості, зняти питання про брак модерності в українській літературі. Бо насправді немає одного-єдиного модернізму, є різні ситуації модерності або трансмодерності, і українська література часів Коцюбинського, Стефаника, Лесі Українки, Винниченка була вже модерною. І власне це я намагалася пояснити у своїй книжці про модернізм. Я писала про те, як відбувався сам процес народження модерності, які зсуви у мові, у свідомості він породжував.

– Разом зі своїми однодумцями ти витворюєш нову культурну ідентичність. Чи просто було засвоїти принципово новий аналітичний інструментарій? Хто був (коли був) «основним учителем»? Твої авторитети – «старі» й «нові»?

Ти хочеш сказати, «західницьку» ідентичність? Знаєш, з одного боку, ми весь час прагнемо підкреслити нашу західну культурну ідентичність, однак постійно протиставляємо їй свою власну, чимось відмінну від неї. Відтак і в нашій культурній орієнтації і у формах мислення постійно діє застереження щодо можливого насильства, і цей спротив колоніальній стратегії, модерному експансіонізму я так само маю.

Засвоїти новітні західні школи для мене не було складно – я цікава пізнавати «іншого», змінюватися і вчитися. Тобто у мене не існувало неприйняття щодо нових методологій, навпаки, мені подобалася та свобода, яку ці методології несуть в собі. І головне – мені подобалося, що в т.зв. західній науці так чи інакше не втрачається і не розмивається стандарт, хоча він весь час змінний і, як і все інше, піддатний моді. Імпонувало мені також те, що на Заході філологія поєднувалася з філософією, культурними студіями тощо. Зрештою, я, мабуть, і сама не є «чистий» філолог у вузькому сенсі цього слова.

Та водночас, пізнаючи загальногуманітарний контекст сучасного знання, я мислю себе всередині своєї культури і літератури, яку я люблю, не зважаючи на її «нецікавість», «селянськість», «немодерність» (і все подібне, що можна собі уявити). Я просто хочу мати право сказати про неї те, що я думаю. І це все. А оскільки мені не цікаво займатися речами поверховими або повторювати сказане, я все ускладнюю, винаходжу складність. Точніше, сама наша література не є простою, це ми, інтерпретатори, її спрощувати. Адже важливо, що ми самі в неї вносимо, а не лише, з яким інструментами підходимо до неї.

Мабуть, коли говорити про «основного учителя», то у мене його не було. Себто не було одного авторитету, на якого б я молилася. Але коли сказати, хто з українських вчених

мене особливо захоплював і захоплює дотепер, то це Дмитро Чижевський. Уже в 90-ті роки я досить близько познайомилася з Юрієм Володимировичем Шевельовим, і маю дуже свіжі враження від усієї його постаті, від його оповідей, навіть від його іноді крайньої суб'єктивності. Як критик, Юрій Володимирович грався з літературою, по своєму інсценізував її, вносив у неї майже театральні колізії. Колись у Нью-Йорку на конференції до його 90-ліття я говорила про це все у своїй доповіді «Повернення Шереха, або постмодерністські маски Юрія Шевельова». Доповідь сподобалася Юрію Володимировичу, і він попросив копію собі. Отож, мені цікаве те, що писав Шевельов, як його гра з «недितिною»-читачем.

Це, коли говорити про недалекі часи. А щодо далеких, то на той час, коли я закінчувала університет, у мене були інші авторитети – Олександр Білецький, у статтях якого мені імпонував прихований виклик, Леонід Новиченко – на той час метр українського літературознавства. Власне, я не бачила нікого, хто б з такою філологічною вдумливістю і таким художнім чуттям, як Новиченко, міг говорити про сучасну літературу. Оминаючи ідеологічні чинники, переконана і сьогодні, що Новиченко був не лише «радянським літературознавцем», але і справжнім філологом-вченим. Як бачиш, доводилося вибирати серед тих, хто був поруч.

– Щодо феміністичних та гендерних студій. Свого часу (1991 р.) В. Брюховецький застерігав від «перебільшення можливостей феміністичної ідеології». Що б ти нині сказала на це?

Радикальна феміністична ідеологія звичайно ж несе в собі певну однобічність, як зрештою будь-яка ідеологія, яка ставить за мету переоцінку якихось стереотипів. Тут домішується і образа, і агресивне несприйняття «іншого», і звичайна мода та примітивне розуміння фемінізму. Однак сам

фемінізм, як ми з тобою знаємо, зовсім не однорідна і не примітивна ідеологія, яка возвеличує жінку за рахунок пониження чоловіка. Фемінізм пережив не один етап розвитку, це вже не так суспільно-культурний рух, як філософія, культурологія, психологія, де основним стає питання про те, як може себе реалізувати жінка в житті, соціумі, культурі.

Я розумію застереження В'ячеслава Степановича, оскільки свідомо того, що фемінізм – не панацея. Справедливості ради, треба, однак, не забувати, що й сам фемінізм сьогодні еволюціонує у бік гендерних студій, себто аналізу соціокультурних уявлень про «чоловічість» і «жіночість», про роль сексуальності, про весь комплекс питань, пов'язаних з гомосексуальністю.

У нашому українському оточенні гіпертрофія фемінізму навряд чи загрожує. Це все ще досить рідкісне явище, й усвідомлення рівності статей в сферах політичній, науковій, соціальній швидше утопія, аніж реальність. На жаль, в переважній більшості, від низів і до верхів, на жінку дивляться через призму того, як вона виглядає у ліжку, або як вона смачно готує. До того ж часто діє несвідомо образа за те, що жінки стають рівними у професійній діяльності. І що особливо цікаво – не перестаєш дивуватися не так традиційній патріархальності (це ще можна зрозуміти), як уже чомусь зовсім новому – агресивній нетерпимості по відношенню до жінок, особливо емансипованих. Вважається чомусь припустимим розповісти солоний анекдот, або щось зовсім принизливе про жінок і «жіночу натуру» у присутності жінок – при цьому останні повинні підхихикувати, приховуючи зніяковіння. Бо не дасть же одна з них при всіх ляпас такому розважальнику. Виглядає, що тут уже діє те, що називається гендерна влада, а саме – влада, сила, авторитет, підкріплені тим, що ти належиш до «сильної» статі. Правда, мені здається, що товариські і власне професійні стосунки

все-таки пробивають собі шлях. Молодше покоління вже значно прогресивніше у своїх поглядах.

– Мені видається надзвичайно точною твоя «формула творчості Ольги Кобилянської – «*Femina Melancholica*». Зізнайся (це вже зі сфери «секретів поетичної творчості»...), чи не стала тут поштовхом назва статті М. Павлишина про І. Калинця «Герб меланхолії»?

Назва у Марка справді гарна, але не вона дала мені поштовх, а сама Кобилянська з її постійними звертаннями до меланхолії, з її меланхолійним вальсом і т.п. Я насправді довго шукала назву для своєї книжки. Хотілося знайти якусь формулу, що могла б покрити увесь культурно-філософський зміст моєї книжки. Думка весь час крутилася навколо слова «меланхолія», оскільки в самому тексті я аналізую феномен меланхолії і з погляду культурософського, і з погляду психоаналітичного та національного. Але саму формулу я не могла знайти, аж поки мені не трапилася до рук книжка абатиси, св. Гільдегарди Бінгенської. По-перше, я відкрила для себе надзвичайно глибоку власне жіночу форму духовності, розроблювану цією мислителькою. По-друге, саме в неї я знайшла поняття *femina melancholica*, яке я інтерпретувала по своєму, пов'язавши його з тим, що я відчитала у Кобилянської. Йшлося насамперед про культурну і духовну форму самореалізації жінки, яка виходить у сферу культурної творчості і самореалізації, і в цьому процесі переборює вузькі рамки так званої жіночої природи.

Що це значить? *Femina melancholica* не є асексуальним ангелом, не стає вона й очоловіченою жінкою або фатальною жінкою-демоном, яка спокушає увесь чоловічий рід. Меланхолійна жінка – це певною мірою платонічний і нарцисичний образ. Вона несе в собі тугу і поривання і страждає від того, що змушена бути поневоленою обставинами, своєю природою, нерозумінням тощо. Вона тужить

за андрогінним тілом, за ідеальним розумінням, за власною самореалізацією, за національно повним культурним буттям – «вищою культурою».

Її основна колізія у тому, що вона переживає болючий розрив з материнським архетипом – свого роду жіночий Едіпів комплекс. Материнський архетип означає і владу матері, і обмеження, накладені власне репродуктивною природою жінки. Власне, післядарвінівська концепція Кобилянської поєднана з ніцшівськими ідеями, і в цьому сенсі є власне модерним феноменом. Отож, меланхолійна жінка культивує і моделює себе за певним зразком «повної» чи реалізованої особистості. При цьому саме внаслідок своєї меланхолійності вона є нарцисичною, відкритою до гомоеротики і мазохізму, так само як і до культурного посвячення, виховання духовного аристократизму, формування «вищого» типу (особистості, нації, раси тощо). Отже, як ти розумієш, *femina melancholica* є дуже амбівалентним і складним образом, зовсім інакшим від того, про що говорив Марко.

Якщо вже говорити про впливи, то я вже давно з великим задоволенням слідкую за роботами Юлії Крістевої, слухала її лекції у Торонто. Так що це швидше, Крістева і психоаналіз, а також потужна культурна символіка, акумульована в понятті «меланхолія», починаючи від Арістотеля і до Бодлера, дали поштовх моїм зацікавленням меланхолійною жінкою.

– Скажу відверто: ця твоя остання за часом монографія подобається мені найбільше. Про складні явища написано просто, чітко й вичерпно. Дослідження про начебто відоме – принципово новаторське. Особливо дороги мені зокрема твої думки про письменницю як про «нову жінку», що втілює злиття «природи» і «культури», і що є відтак наслідком трансцендентування й сублимації, в чому принципово відмовляв усім жінкам Фройд...

Що ти скажеш на це, узагальнюючи? Які найнесподіваніші оцінки мала від колег із приводу книжки?

Звичайно, мені хотілося вийти поза традиційне філософсько-міфологічне ототожнення жінки з природою, яка народжує життя, є спонтанною, хаотичною й ірраціональною. До речі, чи не зауважила ти, що переважно жінкам відведена сфера ірраціонального? Божевілля – це ніби жіноче покликання, так, ніби не витримуючи насильства, психологічного тиску, самого життя, жінка падає в божевілля або істерику. Скільки віків література і культура граються з цим образом!.. Жінці нібито закрита справжня духовність, трансцендентність, культурна сфера буття. Вона асоціюється швидше з чимось архаїчним, доісторичним, праматеринським. Вона може бути посередником, як та пророчиця Сивілла у Котляревського чи Кассандра у Лесі Українки, однак говорить так, що її не розуміють.

Окрім праматеринського хаосу, культурна символіка наділяє жінку зазвичай ще й такими ознаками, як покрив, поверхня, прикрашання-переодягання, натомість десь там всередині неї – ніщо, пустка, прірва. Де вже їй творити культуру? Швидше – бути музою, яку кожен поет наряджає і веде, де йому захочеться! Наш Куліш, наприклад, одягнув її в селянський одяг і захотів, щоб вона виглядала, як «проста дівчина стидлива».

Кобилянська, яка сама з себе висновувала новий тип жінки, на мою думку, переходила від діонісійсько-екстатичного бачення жіночої природи до аполонівського, від матерії до форми, передбачала свою власну перспективу саморозвитку. Аполонізм – ідея, до речі, яку надзвичайно глибоко аналізувала через її співвідношення з фемінністю і Леся Українка. Аполлон – бог мистецтв, творчості, майбутнього, себто усіх тих ознак, які зазвичай дістають маскулініні характеристики в культурі. До речі, Аполлон вбиває навіть

власну матір і не переносить, скажімо так, жіночу природу як спосіб народження життя. Отож, наділяючи свої жіночі образи аполонічними ознаками, Кобилянська досліджувала можливості і межі жіночого культуротворення, що приводило її до інверсії статі, андрогінності тощо.

Які були найнесподіваніші оцінки моєї книжки? Наприклад, один літературознавець, старший чоловік, пожбував її геть, дочитавши десь до 15 сторінки, де я говорю про бісексуальність і різні інцестуальні речі у «Землі». А взагалі то, мені говорили, що вона читається цікаво, як роман.

– Твій рівень прочитання (відчитання, перепрочитання, інтерпретації) О. Кобилянської, поданий у монографії, свідчить не просто про блискучий аналіз, але також про... певну духовну спорідненість авторки «F M» із постаттю письменниці. Як би ти прокоментувала це?

Я не вперше пишу про Ольгу Кобилянську, хоча вона звичайно не належить до складних і вишуканих, герметичних авторів. З погляду художнього, мені цікаво бачити в ній поєднання модерністичних ідей та характерів з формами і жанрами популярної жіночої белетристики, оскільки вона була одним із творців міської («міщанської») масової літератури. Отже, для мене важливим був насамперед імпульс дослідницький.

Не знаю, чи я почувала якусь спорідненість із Кобилянською, але можу сказати, як Леся Українка про свого «Камінного господаря», що мою «Femina melancholica» могла написати лише жінка. Мені зрозумілі ті артикульовані і неартикульовані, приховані страхи, почування, містика тощо, які я зустрічала у її творах, щоденниках, листах. Я, окрім усього, була вражена сміливістю того самооголення, до якого вдалася вона, переносячи свої інтимні почування на сторінки своїх творів. Я бачу також її мелодраматизм, повторюваність, наївність, неоформленість стилю. Але поза всім

цим – я відчитую в ній надзвичайно потужну інтелектуально практику і особливо – непогамовну чуттєвість, яка впливала на характер її образотворення, колізії, міфологеми тощо.

Мені симпатичний виклик, з яким Кобилянська прийшла в назагал традиційну на той час українську літературу. Що, може, найбільше імponує у Кобилянській, так це її спроба видозмінити якість усталені поняття в цій літературі, себто – її культурний ідеал. Назагал мені теж хотілося б видозмінити багато що в цій культурі, або принаймні у її сприйнятті. Отже, коли говорити про духовний резонанс, то це мабуть – її модернізаційний виклик.

– Не раз у згадуваній монографії ти говориш про те, що жіночі образи О. Кобилянської є «архетипними» й «бісексуальними». Для соцреалізму це (як і багато чого іншого) звучить як єресь... Прокоментуй, будь ласка.

Я вже говорила, що «меланхолійна жінка» це не «невинні» Маруся чи Оксана, а швидше – жінка, яка тужить за гармонією, досконалістю, духом, яка переборює і не може перебороти власну стать, прагне бути культурно посвяченою і водночас є глибоко нарцисичною. Меланхолійність це взагалі стан лімінальний, де формується і викристалізовується ідентичність – і гендерна, і національна, і культурна. Отож, у своїх творах Кобилянська зображує життя «на порозі», в момент його становлення, народження нових форм. Пригадуєш, як Стефаник, дуже суголосний Кобилянській, писав, що селянство уявляється йому як породілля, що лежить у родах? Отакий світ у стані новонародження передає і Кобилянська. Її «Земля» – це історія становлення нового світу, або народження української модерності, де зійшлися на кривавій землі, скажемо так, вроджені селянські інстинкти з культурними і релігійними пориваннями. Отож, закономірно, що на цій межі відкривається сакральна вісь, і багато образів, які ми сприймаємо реалістичними у тій же

«Землі», просвічують міфологічними, архетипними ситуаціями. Причому Кобилянська втілювала і біблійні образи, і поганські. Останні, звичайно ж, відкриті до бісексуальності, перверсій, монструозності тощо. Отож, і постає «мужик» у її творах «самою природою», прадавнім і бісексуальним, як старовинний грек, а її меланхолійна жінка – мазохісткою, яка мріє про андрогінне перевтілення.

З погляду радянського мислення звичайно говорити про якусь сексуальність – єресь. Але навіть і в пострадянському мисленні сексуальність однозначно ототожнюється із сексом. Натомість це різні речі, оскільки сексуальність – це поле ідентифікацій і бажань суб'єкта, це дискурс про секс, себто спосіб говоріння про секс. Хоч як цнотливо ми не оберігаємо нашу «українськість», але в ситуації, коли саме розуміння «живого» і «штучного» змінюється, коли люди живуть зі штучними органами і штучно підтримують своє життя, неможливо ігнорувати біологізацію гуманітарного мислення.

У нас традиційно, і не лише в радянські часи, все, що мало стосунок до сексуальності, старанно підчищалося. Куліш старанно вичищав Квітчину «Марусю», в якій бачив уособлення ідеальної української дівчини, від усіляких слідів міського розпутства. А сам Квітка у своєму патріархальному ідеалізмі пожертвував Богові-отцеві свою «невинну» Марусю, і весь сенс його повісті власне у цій гордості батька, Наума Дрота, за те, що його Маруся померла дівчиною. Цнота – річ, яка особливо цінується у патріархальному світі. Нею можна навіть торгувати.

– У цьому-таки ряді: ти говориш про «андрогінну докритину» та про «андрогінну і гендерно-культурну утопію». Твій коментар, будь ласка.

Андрогінність – потужна ідея, до якої зверталися філософи і митці впродовж віків. Це свого роду утопія про

нероздільність статеву, про одне чоловічо-жіноче (андрос і гінність) ество, про асексуальність. Правда, в нові часи, наприклад, Крафт-Ебінг наприкінці 19 ст. вважав, що андрогінність – це рід перверсії, гомоеротизм. Особливо часто митці і філософи, які загалом чутливо реагують на питання, пов'язані з гендерними ролями, гендерними колізіями, використовують андрогінні образи. Так, від Платона і до В. Вулф можемо бачити цю ідеалізацію андрогінності. Власне, в такий спосіб вони прагнули уникнути антагонізму або боротьби статей, прагнули втілити тугу за цілісністю душі і тіла, показати одностатеву любов як вищий тип розуміння. У Кобилянської її андрогінні ідеали так само відображають потребу повного, цілковитого розуміння-як-резонування, ідеальної комунікації, як я називаю це у своїй книжці, говорячи про дружбу-любов Кобилянської та Лесі Українки.

– До слова: одна назва розділу твоєї монографії «Анатомія жіночої сексуальності» чого вартує! Власне, чи не шокувала ти колег, чи після Соломії Павличко вже було легше?

Я, дійсно, намагалася трохи шокувати публіку цією назвою, оскільки насправді йдеться про аналіз сексуальності – таким чином я прагнула переключити увагу з анатомії і фізіології на сексуальність – себто дискурс бажання. Адже анатомія це річ примітивна, а сфера бажань, ідентифікацій, перевтілень – щось зовсім інше. Соломія першою заговорила про ці речі, а я хотіла наголосити і продовжити, чи пояснити те, що говорила Соломія. Адже насправді, коли вона говорить про лесбійство Лесі Українки і Кобилянської, її цікавить не так фізіологія, як дискурс лесбійської любові. Це значно цікавіше і має стосунок саме до літератури, її образного світу. Натомість переважна публіка (навіть інтелектуальна) сприйняла все сказане насамперед як справу фізіологічну.

– Соломія у твоєму житті – хоч кілька слів...

Соломії мені з часом бракує все більше й більше. Передусім неможливо звикнути з самою втратою, яку я не можу ніяк прийняти або пояснити. Мені не вистачає її і фізично й інтелектуально у нашому відділі, в Інституті, в Україні. Причому цікаво, що в останні часи, коли Соломія все більше ставала людиною адміністративною, публічною, мені здавалося, що вона відходить від науки, і мені було жаль від цього. А потім, коли вийшла посмертно її монографія про Кримського, я побачила, як інтенсивно вона працювала, як божевільно багато вона працювала... Інша справа, що Кримський мені не здається тією постаттю, на якій можна продемонструвати усі новочасні ідеї, але це вже інша справа.

Соломія була вищого класу професіоналом, вона не опускала науковий рівень ані для себе, ані для інших, і була в цьому чесною. Ми працювали з нею в одному відділі, були колегами, друзями, хоча мені не хочеться записуватися до тих, хто після смерті Соломії признаються у своїй любові до неї і називають себе її подругами і друзями. Одним словом, багато в чому ми були однодумцями, але разом з тим існувала якась межа, поза яку ми не розкривалися одна одній. Ми розуміли один одного, але разом з тим і відрізнялися. Соломія любила повторювати, що на одну й ту ж тему ми з нею могли б написати зовсім різні речі.

Мені подобалося її захоплення новими темами, ідеями, вона загоралася від них, вона любила переступати табу, скандалізувати публіку. Пригадую її стрімку ходу по нашому інститутському коридорі, вона – в один бік, торба – в інший. Смерть Соломії стала трагедією, але також набрала вигляду якогось шоу, як і смерть Діани. З часом, шоу відсівається, а залишається справжній жаль.

– Ти – одна з тих дослідниць на наших теренах, хто намагається з'ясувати на прикладах з рідної літератури,

що таке «жіноче письмо». Як би ти якомога популярніше пояснила, чому проза, написана жінкою-автором, далеко не завжди є прикладом власне жіночого письма?

Можна приймати чи не приймати теорію про «жіноче письмо», але це одна з можливостей подивитися глибше на самі процеси образотворення, на текстуру письма. Власне письмо є тілом, і сама спонтанність письма може сприйматися відповідно до уявлень про «маскулінність» чи «фемінність». Дехто, правда, говорить, що письмо принципово андрогінне, бо саме писання – це власне жіноча роль, це заняття, де Муза водить рукою Поета. Зрештою, все це можна деконструювати. Серйозніші підходи пропонує психоаналіз і семіотика, де розрізняється символічний закон (соціокультурний дискурсивний ряд) і семіотичний, ще доєдиповий рівень означування, на якому закладається текучість, тональність, ритмомелодика мови, де ще немає розрізнення об'єкта-і-суб'єкта. Використовуючи ці ідеї у своїй книжці про модернізм, я проаналізувала Мавку як міфологему жіночого письма. Я особисто люблю міркування Крістевої чи Ірігарей про властиво жіноче письмо.

І все ж, думаю, що ознаки, такі, як «жіноче», «чоловіче» письмо, можуть бути свідомо конструйованими – це спосіб розгортання автором власної позиції. Бувають і цілі періоди, позначені гендерно забарвленим письмом. Так, період романтизму або символізму загалом можна було б назвати апофеозом жіночого письма, оскільки відбувається відкриття сфери підсвідомого, потоку свідомості тощо, а традиційно ірраціональність і підсвідомість асоціювалися з жінкою, раціональністю натомість хизувалися чоловіки. Знову ж таки, авангардизм наголошує маскулінність, зробленість речі, акціональність об'єкта-письма.

Чому жінки пишуть нежіночим письмом? По-перше, вони не хочуть конструювати його, як жіноче письмо.

Іноді вони навіть свідомо не хочуть бути впізнаваними як жінка-автор, скажімо, Грицько Григоренко, письменниця Олександра Судовщикова, родичка Лесі Українки, яка свідомо заховалася під чоловічим ім'ям. По-друге, існує певний канон «сильної» жінки, яка весь час приміряє на себе героїчний костюм, а оскільки героїство зазвичай маскулінізоване, то вона вже й не може писати «від себе». В усякому разі, ані чоловіче, ані жіноче письмо не є для мене образливими ярликами.

– Щойно спала на думку цікава паралель: слова Ніцше про те, що, йдучи до жінки, чоловік має не забути нагайку, і – Геббельса про те, що, коли він чує слово «культура», то рука сама тягнеться до пістолета... Що на це скажеш?

Я не хочу ототожнювати Ніцше і Геббельса, так само як і слова, сказані ними. Як це не парадоксально, і про це я багато пишу у своїй книжці про Кобилянську, Ніцше, якого зазвичай називають жіноненависником, надзвичайно сильно вплинув на теорію і філософію фемінізму. Ніцшів Заратустра з його пафосом Вічного Повернення – це, так би мовити, жіноча форма буття, надихнута, до речі, постаттю Лу Саломе. І не сам Ніцше сказав слова про нагайку, і навіть не сам Заратустра, а стара жінка так радить останньому... В певному сенсі, так мовила та, хто є поза статевими розрізненнями.

Геббельс – це зовсім інше. Це абсолютне неприйняття культури як духовності, яка між іншим асоціювалася на початку 20 ст. з фемінністю, із ослабленням фізичної сили, декадансом тощо. Якщо Ніцше задавав дистанцію, в якій людина могла б самореалізуватися, а слабкість була б відкинена чи перейдена, то нацизм викорінює, вичищає всяку слабкість, що несе в собі культура. Остання підмінюється варварством і зводиться до кічу. Тоталітарний кіч – це

надзвичайно цікава річ. До речі, жінка там теж займає своє місце, передусім як жінка нації, жінка, яка народжує воїнів.

– Які ще табу української літератури та культури загалом, вважаєш, залишилися неартикульованими в культурному просторі?

Думаю, на сьогодні одне з неартикульованих питань – це феномен радянської літератури. Донедавна ми просто викидали це явище з нашої культури: було – і немає. Модно стало говорити про щось модерністичне, авангардне, герметичне тощо. Однак більш, ніж півстоліття, українська література все-таки була соцреалізмом. Що це значить? Дехто говорить, що соцреалізм був нав'язаний українській літературі, це чуже явище, у нас його не було і т.п. Ми, себто коні, не винні. Та все ж навряд чи доцільно викидати цілий величезний масив творів, написаних у руслі соцреалізму, з культури, тим більше – з науки. Радянська література – це не лише ідеологічний феномен, але й окрема естетика, і нормативна література, і масова культура. Соцреалізм ламав митців, але вони теж до нього пристосовувалися, а часто й самі винаходили нові жанри, форми, теми.

Зрештою, є ще багато інших тем, до яких ми не торкаємося. Скажімо, буденне життя, маргіналії культури, такі як, наприклад, дружини українських авторів. Бо виходить, що Квітка писав для своєї єдиної читачки Анни Григорівни, а Панас Мирний мав надзвичайно освічену й емансиповану дружину. Я вже не говорю про Марка Вовчка, яка (говорила) мало не вкрала авторство у свого чоловіка. Отже, хто писав, хто є автором української літератури? Згодься, це було б цікаво прочитати!

– Право жінки на власний психологічний простір. Чи є цей момент для тебе особисто (в повсякденному житті, в академічному) принциповим? Як ти ширше сказала б про це?

Зрештою, ми з тобою часто говоримо і про відсутність власного фізичного простору теж. Психологічний простір здобуваю в моменти втечі – або за комп'ютер або за книжку. Іноді, навпаки, починаю прасувати, щоб отупіти.

Коли говорити про академічний світ, то в ньому я не завжди почуваю себе комфортно. Я людина принципово не-офіційна, і радше ховаюся від різних засідань, від офіціозу, від презентаційного ексгібіціонізму. Я – рак-самітник.

– Тебе аж ніяк не назвеш «грантоїдом». Що реально дала тобі західна система грантів?

Свободу, друзів, можливість не стояти на місці, бачити світ. Бібліотеки, конференції, навіть ресторани – я буваю в них часто лише за кордоном. А ще – можливість якось виживати фізично і годувати сім'ю. Не таємниця, що ми отримуємо на своїй роботі копійки, все, що я пишу, за малесенькими винятками, я роблю безгонорарно, себто просто так. Гранти в такій ситуації – єдина можливість вижити і бути у формі, не втратити науковий рівень, а піднести його.

– Наскільки реалізованою почуваєшся на цей момент?

Я думаю не про свою реалізацію, а про свої бажання. Хочу написати те, і те, і те...

Вперше опубліковано:

Кур'єр Кривбасу. – 2005. – № 185. – С. 169–188.

**«Я ВІДЧУВАЮ,
ЩО ЗАРАЗ МЕНІ БРАКУЄ
СЕРЙОЗНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ...»**

**На відвертість спровокував
Віктор Неборак**

Про читання

Я в дитинстві читала багато такого, чого б зараз не захотіла перечитувати. Я читала усе те, що було у нашій сільській бібліотеці. Це, мабуть, звучатиме дивно, але я пригадую не першу книжку, яку прочитала, а першу книжку, яку сама купила, коли мені було десь років 6. Це був збірник українських пісень, така собі невелика книжечка, яку я дуже любила. Взагалі, особливо не пригадую, що саме читала. Знаю, що я перечитала усього Аркадія Гайдара і Михайла Стельмаха, дуже подобалися «Святослав» і «Володимир» Скляренка, «Диво» Загребельного, «По кому б'є дзвін» Гемінгвея. Пригадую також якийсь товстий роман, який називався «Коли розлучаються двоє»... «Тореадорів з Васюківки» Нестайка не читала, читала «В Країні сонячних Зайчиків», «Робінзона Крузо». Суто дитячої літератури не пам'ятаю.

У нас у селі була бібліотека, але, я пригадую, мене не допускали до дорослої її частини. У дитячій натомість був невеликий вибір книжок. Якось я роздобула книгу Стефана Цвейга, і «Лист незнайомки» був для мене на межі забороненого читання. Полтавське село у 60-70-х роках минулого століття дивилося індійські фільми. І я теж їх дивилася. Це для нас була справжня екзотика. Та все ж читати я любила більше. Мала своє улюблене місце біля вікна, просиджене

на канапі. Я читала запоем. І коли до мене приходили приятельки, я не могла відірватися від книжки, і їм доводилося чекати, поки я дійду до якогось місця у книзі, де зможу зупинитися. Після проковтнутої за день книжки ходила мов очманіла. Для мене і зараз читання – це одна з тих Богом дарованих людині розкошей. Це і затишок, і компенсація того, чого бракує, і гра для уяви, і, як я колись писала з приводу Лесі Українки і Кобилянської, це ідеальна комунікація, якої ти не маєш у повсякденному житті. У дитинстві, у підліткові роки я не мала кола, в якому могла б співзвучно спілкуватися. Тому я втікала у фантазійні світи, викликані читанням.

Моя мама була лікаркою, батько працював радіоінженером і електриком. Ще такий цікавий спогад з дитинства, як я приходила до батька в контору, де був радіовузол, а в центрі кімнати – ажурна якась вежа з переплетених дротів і лампочок. Батько вмикав мікрофон, і я говорила в нього. То були шкільні радіопередачі, які транслювалися на все село. Я була, так би мовити, диктором, читала текст, написаний вчителями про шкільні справи, про успішних і неуспішних учнів тощо. У кожній хаті можна було почути ті передачі. Та був і зворотній бік тих радіотрансляцій. Я мусила повертатися додому пізно ввечері, і мені доводилося йти біля хати, де жив двічник, прізвище якого я часто озвучувала. Він звичайно хотів мені помститися і чатував на мене. Я мусила мати довгі і швидкі ноги, щоб утекти від нього. Це була моя перша слава зі своїми плюсами і мінусами.

Про недоісторію української літератури

Я дуже добре відчуваю, що ми, літературознавці, пишучи «Історію української літератури», викладаючи її студентам, значно прикрашаємо весь цей процес, зводимо його до якогось викінченого варіанту, якого в дійсності не було. Ясна річ, це ненормально, що такий роман, як «Хіба

ревать воли, як ясла повні?», був надрукований через 20 років після написання, чи що єдиними читачами для Якова Щоголіва були його діти. І коли трапилося нещастя, і діти Щоголіва померли, він надовго замовк, бо не мав для кого писати.

Для багатьох українських письменників XIX ст. родина і була єдиним колом читачів. Широкого побутування українська література тоді не мала. Про нормальну літературу, про боротьбу напрямків, шкіл, авторів, чи про заздрість до попередника, якого, за Гарольдом Блумом, потрібно переписати, мови не було. Хоча і була спроба створити якийсь варіант популярної літератури – літературу для середнього класу. Це все мало свої недоліки. Не розвивалися форми глибокого психологізму, інтелектуалізму і т.д. Спорадично і це було присутнє, але не системно. У цьому наша біда.

Я скажу навіть більше. Недавно я чула запис віршів Миколи Вінграновського в авторському виконанні. Це прекрасний поет. Та раптом я відчула, що ці вірші дуже риторичні, підкреслено патріотичні. Я розумію, що це пов'язано з певними умовами нашого самоствердження, та мені внутрішньо стало шкода тої енергії, тих зусиль, які витрачені були на цю риторичку. Вона тягнула за собою певну стилістику, одноплановість. Тепер ця риторика сприймається як надмірність. Вона аж б'є через край. Донедавна вважалося, що соцреалізм невластивий для української літератури, що він принесений ззовні. Хоча якраз в українській літературі соцреалізм дуже пишно розцвів, і тут ще наклався на повністю не пережитий нашою літературою романтизм. Ми все ще хворіємо на цей романтизм з колоніальним присмаком. Стилістика соцреалізму, хочемо ми це зараз визнавати чи не хочемо, мала свою владу, була сугестивною, примушувала вірити у якісь міфи, що вкорінювалися в голови і в серця, мала свої форми. Соцреалізм був масовою літературою,

охоплював різні рівні від шкільництва до соцреалістичної класики.

Коли я була на стажуванні в Японії, переглядала фільм «Земля» Олександра Довженка, який перед тим бачила багато разів. Мій колега, японець-русист з університету, роздобув десь цей фільм, щоб виявити повагу до мене і до української культури. І раптом я побачила, що і цей фільм дуже близький до соцреалізму. Там вкорінено уже виробничий процес, шаржованість зла, поляризацію добра і зла. Це геніальний фільм, і там багато кінематографічного авангардизму, та цей авангардизм уже зростався з соцреалізмом. Розтинати ці речі дуже болісно, говорити зараз, що належить до хорошого, що до поганого, дуже непросто.

Та й сам соцреалізм – непросте явище. А в нас донедавна було не прийнято серйозно досліджувати соцреалізм. Ми не хочемо самі себе критикувати, ми себе любимо, і ми любимо, щоб нас любили. Ми любимо себе уявних. Ми не хочемо визнавати своїх дійсних помилок. Я бачила збірник «Українські письменники – Сталіну», інкрустований золотом, де були всі наші літературні авторитети, і всі йшли з поклоном до Вождя. Прапороносці там були з іменем Сталіна, і вони несли прапор Сталіна, і йшли проспектом Сталіна. «Прапороносці» Олеся Гончара у першому друкованому варіанті – абсолютно сталінський твір. Зараз це дивовижним чином відновлюється. Наприклад, з'являються книги-апокрифи про Ющенка, інших політичних діячів. Створюється нова агіографія, нова партійна література.

Про постчорнобильський постмодернізм

Найновіша українська література не була предметом моїх наукових зацікавлень. Та не помітити її теж було неможливо. Було відчуття, що народжується якийсь новий світ, новий образ українського літератора, найперше поета.

Мені подобалася ота розгерметизація літератури, дикція, ритміка нового часу, яку вловлювало нове покоління.

А взагалі зацікавлення найновішою літературою почалося з моєї поїздки до Австралії. Це була одна з моїх перших поїздок за кордон. І, може, навіть добре, що це була не Америка, не Канада, не Європа, а якийсь віддалений материк, який жив своєю культурою і водночас був у дуже близькому сусідстві з Азією. Пригадую мапу, де Австралія, а не Європа була в центрі світу.

Оце зміщення осі – в літературі, культурі, у світовідчужанні – я й відчула у постмодернізмі. Австралійський екзотичний казан, в якому варилися різні культури, давав ключ до толерантного переоцінювання традиції. Це й примусило мене звернутися до проблематики постмодернізму. Для мене важливо було знайти метафору нового світовідчужання. І цією метафорою став «постчорнобильський текст» – він закріплював існування після апокаліпсису. Значно пізніше я потрапила у Чорнобильську зону і побачила її зсередини, побачила, що там життя насправді продовжується, і зрозуміла, що більшість українського суспільства підвладна стереотипові, що ця зона – мертва. А життя там по-своєму буває.

Ми зайшли в якусь покинуту шкільну бібліотеку. Там книжки валялися на підлозі. Книжки були непотрібні в цій зоні. Я зрозуміла, що світ таки змінився, інтелігентські ілюзії про те, що «тексти не горять» відійшли. Є хаос і органіка, яка набагато сильніша за розумування, інтелект. Тому культуру треба зберігати. Треба фіксувати її життя не в минулому, а у світі, де ти живеш. Тому я намагалася передати своє бачення культури кінця 20 ст. – тієї сучасності, яка мене вразила. І ця шкільна бібліотека в зоні була для мене поштовхом до написання книги «Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн».

Цю книжку я писала вже з певної перспективи, коли мої враження і оцінки вже відстоялися. Вона вийшла у 2005 році, а я розглядала літературу кінця 90-х років. І станом на 2005 рік література вже змінилася. На початку 90-х в новій українській літературі була у моді гра. Гра знімала «біль новонародженого», це була така собі форма самозахисту і виломлювання з рамок тоталітаризму. А потім прийшло значно прагматичніше покоління письменників. Покоління, яке знає, чого воно хоче. Для нього найважливіше не пошуки свободи, а самоствердження. Складається такий літературний аутизм, зацикленість на власному «я», на своїй тусівці, яка визнає твоє «я». Вони варяться у своєму світі, знають і чують лише тих, котрі довкола них. Витворюються літературні «генії» певних тусівок.

Я відчуваю, що зараз мені бракує серйозної української літератури. У нас тепер з'явився літературний підлісок, у нас вже є фальшиві чи нефальшиві метри. Та хочеться вже літератури серйозної, справжньої. Я звернула увагу на Оксану Луцишину. У неї вже не гра і не аутизм. У поезії з'явилися Маріанна Кіяновська і Мар'яна Савка. З'являється щось справжнє. Все інше – «пластилінова література». Така вона трохи штучна, зроблена. І видно, як її зроблено. Проступають шви на ній. Ти бачиш, звідки що взято.

***Про «гамбурзький рахунок»
української класики***

У нас був сильний романтизм. Це, безперечно, Шевченко. У нас був сильний натуралізм у творчості Франка. Якщо ж говорити про найбільш класичну класику – це, безумовно, Леся Українка. Це, звичайно, і Микола Зеров. Серед нововідкритих – Домонтович. Дуже цікавий Підмогильний. Кого мені тут бракує – це Юрія Косача. Його роман «Еней та життя інших» – варіант українського «Улліса», література

високого модернізму. Емма Андіївська – живий класик, якого ми ще мало знаємо... Література потребує перечитування. Мусять з'явитися якісь нові прочитання і Стефаніка, і Коцюбинського. От Лесі Українці у цьому плані пощастило, її перечитали, наблизилися трохи адекватніше до її сучасного розуміння. Та інших письменників теж потрібно перечитувати, навіть, щоб помітити тупиковість того чи іншого шляху. Не так давно я перечитувала майже забуту прозу авангардистів – «Інтелігент» Леоніда Скрипника, «Двері в день» Гео Шкурупія. Там багато експерименту, який не знайшов потім свого продовження.

Вперше опубліковано:

Поступ. – 2008. – № 6(26). – С. 16.

ТАМАРА ІВАНІВНА ГУНДОРОВА

(дівоче прізвище Бровіньок)

17 липня 1955 народилася в с. Климівка Карлівського району Полтавської області. Мешкає у Києві.

Освіта

1970 закінчила Климівську восьмирічну школу.

1972 з золотою медаллю закінчила Федорівську середню школу.

1972–1977 студентка Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Диплом з відзнакою. Спеціальність: Філолог. Викладач української мови та літератури.

1977–1980 аспірантура в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

1981 Кандидат філологічних наук зі спеціальності «українська література». Тема дисертації «Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х років». Захищена 15 грудня 1981 року в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

1996 Доктор філологічних наук зі спеціальності «теорія літератури». Тема дисертації «Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація». Захищена 20 травня 1996 року в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Академічний досвід

1980–1986 Молодший науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ.

1986–1990	Науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ.
1990–1997	Старший науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ.
1997–2003	Провідний науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ.
2002 – дотепер	Завідувачка відділу теорії літератури Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ
2003	Член-кореспондент Національної Академії наук України.

Асоційовані позиції

2012 – дотепер	Асоційований співробітник Гарвардського українського дослідницького інституту (США).
2011– дотепер	Декан факультету україністики Українського вільного університету (Мюнхен, Німеччина).

Викладання

Вересень – грудень 1989	Київська консерваторія, старший викладач. Лекційний курс «Українська література».
Січень – червень 1993	Київський університет імені Шевченка, доцент. Лекційний курс «Українська література початку 20 ст.».
1994–1998	Університет Києво-Могилянська академія, доцент. Лекційні курси на магістерській програмі «Теоретичні концепції і школи 20 століття», «Наративні стратегії в українській літературі», «Іван Франко», «Історія української літератури кінця 19-початку 20 ст.».

Вересень 1999 – квітень 2000	запрошений професор Торонтського університету (Канада). Лекційний курс для аспірантів «Український модернізм і постмодернізм».
Червень – липень 2003	Вільний Український Університет (Німеччина). Лекційний курс «Жінки і сексуальність в українській літературі».
Червень – серпень 2004	Harvard Ukrainian Summer School. Лекційний курс «Символічна реальність. Гендер в українській літературі».
Червень – липень 2005	Вільний Український університет (Німеччина). Лекційний курс «Гендерний аналіз української літератури».
2005–2010	Київський національний університет ім. Шевченка, професор. Лекційні курси «Український літературний модернізм», «Феміністична інтерпретація літератури», «Український авангардистський роман», «Український літературний постмодернізм».
Вересень 2008	Greiswald Ukrainicum (Німеччина). Лекційний курс «Міфи української літератури».
Червень – серпень 2009	Harvard Ukrainian Summer School. Лекційний курс «Українська література і популярна культура».
2013–2015	Вільний Український Університет (Німеччина). Лекційні курси «Авангардистський роман в українській літературі», «Гендерні аспекти в історії української літератури», «Актуальна українська література початку 21 століття».

Стипендії

1975–1977	студентська стипендія імені Тараса Шевченка, Київський університет ім. Шевченка.
1991–1992	стипендія штату Вікторія, університет Монаша (Мельбурн, Австралія). Назва проекту «Український літературний модернізм».
1994–1996	Research Support Scheme, Інститут відкритого суспільства. Назва проекту «Модерн і постмодерн в Україні: мова і смисли».
1997	стипендія імені Фулбрайта. Назва проекту «Деконструкція соціалістичного наративу: від нігілізму до конкордизму (випадок В. Винниченка)», Колумбійський університет (США).
1998–2000	Research Support Scheme, Інститут відкритого суспільства. Назва проекту «Ніцшівські наративи в українській літературі».
1999–2000	Стипендія Непораного, Канадський інститут українських студій (грант на викладання в Торонтському університеті).
Вересень 2001 – квітень 2002	стипендія імені Шкляра, Гарвардський український дослідницький інститут. Назва проекту «Пост-чорнобильський текст: Український літературний постмодернізм».
Січень 2004 – квітень 2004	21 st Century COE Program Foreign Visitors Fellowship, Центр Славістичних досліджень, університет Хоккайдо. Назва проекту «Кіч, канон і культура».
Лютий – травень 2009	стипендія для визначних вчених імені Яцика, Гарвардський Інститут Українських студій. Проект «Літературне народництво і популярна культура».

Листопад 2011 – стипендія імені Фулбрайта. Назва проекту
травень 2012 «Генераційний симптом як постколоніальний феномен», Гарвардський університет (США).

Премії

1986	Золота медаль і премія для молодих вчених Національної академії наук України за монографію «Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х років» (Київ, Наукова думка, 1985).
2005	премія імені Івана Франка Національної академії наук України за монографію «Femina melancholica. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» (Київ, Критика, 2002).
2001	премія журналу «Сучасність» в галузі літературної критики.
1996	премія імені Ковалевих Союзу українок США за монографію «Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація» (Львів, Літопис, 1997).
1995	премія журналу «Світо-вид» в галузі літературної критики.

Монографії

Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х років. – Київ, Наукова думка, 1985.

Франко – не Каменяр. – Мельбурн, Вид-во Мельбурнського університету, 1996.

Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів : Літопис, 1997.

Femina melancholica. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – Київ : Критика, 2002.

Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. – Київ : Критика, 2005.

Франко і/не Каменяр. – Київ : Критика, 2006.

Кітч і література. Травестії. – Київ : Факт, 2008.

Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ : Критика, 2009.

Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. – Київ : Грані-Т, 2013.

Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ : Критика, 2013.

Упорядкування:

Микола Вороний. Поезія, переклади, критика, публіцистика / Бібліотека Української Літератури. – Київ : Наукова думка, 1996 (упорядкування і примітки Т. І. Гундорової).

Тамара Гундорова. Невідомий Іван Франко. Грані Ізмагду. – Київ : Либідь, 2006 (автор статей і упорядкування Т. І. Гундорової).

Редагування

Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму / Теоретичні Ревізії : Випуск перший. (Київ: Стилос, 2008);

Модернізм після постмодерну / Теоретичні Ревізії : Збірник другий (Київ : Фоліант, 2008);

Постколоніалізм. Культура. Генерації / Теоретичні Ревізії : Збірник четвертий (Київ : Лаурис, 2015).

Членство

Член Національної асоціації українців (2004–2006 – віце-президент), Association for Slavic, East European, & Eurasian Studies, International Council for Central and East European Studies, Association for the Study of Nationalities, International Association for the Humanities (2012–2014 pp. – президент).

Член редакційної ради видань Harvard Ukrainian Studies (США), East/West. Journal of Ukrainian Studies (Канада), Post-colonial Europe (Швеція), Porównania (Польща), «Київська старовина», Український гуманітарний огляд (Україна).

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Агеєва В. 23, 26, 74
 Адорно Т. 5, 29
 Адріанова-Перетц В. 72
 Андієвська Е. 100
 Андрухович Ю. 10, 18
 Антонич Б. І. 66
 Арістотель 83

Барка В. 26
 Баррі П. 11
 Бахтін М. 66
 Башкирцева М. 10
 Бербенець Л. 44, 46, 62
 Біла А. 24
 Білецький О. 51, 52, 64, 80
 Білокур К. 41
 Білоцерківець Н. 37
 Блум Г. 96
 Бовсунівська Т. 74
 Богачевська-Хом'як М. 25
 Бодлер Ш. 83
 Бодріяр Ж. 26, 55
 Бондар М. 32
 Бондар-Терещенко І. 28
 Брюховецький В. 80, 81
 Бурдье П. 71

Вайлд О. 10
 Веретельник Р. 24
 Винниченко В. 5, 9, 10, 19, 23,
 29, 32, 39, 40
 Винничук Ю. 10
 Вінграновський М. 96
 Вовк М. 14
 Вороний М. 9, 19, 21, 106

Вулф В. 77, 88

Гаврилюк Н. 46, 62
 Гайдар А. 63, 94
 Галета О. 46
 Гальченко С. 26
 Геббельс 91
 Гемінгвей Е. 94
 Гільдегарда Бінгенська, св. 82
 Глибчук У. 28
 Гнатюк В. 32
 Гоголь М. 9, 10, 21, 32, 38, 58
 Гомон М. 14
 Гончар О. 18, 97
 Грабович Г. 6, 23, 25, 47, 53, 74
 Григоренко Г. 91
 Грицак Я. 30
 Грушевський М. 39
 Гумбрехт Г. 53

Давиденко Н. 45
 Дей О. 15
 Дельоз Ж. 73
 Демська-Будзулак Л. 23, 25, 46,
 62
 Денисова Т. 32, 34, 47
 Деріда Ж. 65
 Деркач Б. 7
 Джойс Дж. 73
 Дзюба І. 23, 26, 40
 Діброва В. 10
 Довженко О. 9, 21, 97
 Домонтович В. (Петров) 99
 Дончик В. 26, 32
 Дуркалевич В. 47

Жадан С. 11
 Жолдак Б. 10
 Жук Н. 14
 Жулинський М. 26, 29, 47

Забужко О. 10, 32
 Загребельний П. 94
 Замятін Є. 45
 Заславський І. 52, 64
 Затонський Д. 65
 Заратустра 91
 Зборовська Н. 4, 23, 38
 Зеров М. 99
 Зонтаг С. 7.
 Зубрицька М. 74
 Зульфія 14

Іванишин П. 31, 34
 Іздрик Ю. 11
 Ірігарей Л.

Калинець І. 82
 Каллер Дж. 11
 Карпенко В. 40
 Кассандра 59, 84
 Кафка Ф. 73
 Квіт С. 20
 Квітка-Основ'яненко Г. 9, 76,
 87, 92
 Кикоть Н. 47
 Кіяновська М. 99
 Кобилянська О. 4, 9, 10, 15, 16,
 21, 23, 24, 26, 56, 77, 82, 83,
 85, 86, 88, 95
 Ковалеві Л. і П. 105
 Ковалів Ю. 18, 23
 Козак С. 29

Кознарський Т. 74
 Кононенко Є. 31, 34
 Косач Ю. 99
 Костенко Л. 10
 Котляревський І. 9, 23, 26, 46,
 84
 Коцюбинська М. 27
 Коцюбинський М. 9, 16, 78, 100
 Кочерга О. 30
 Крафт-Ебінг Р. 88
 Кримський А. 9, 19
 Крисань М. 30
 Крістева Ю. 7, 65, 73, 83
 Крупка М. 24
 Крутикова Н. 72
 Кузнецов Ю. 25
 Куліш П. 76, 84

Лакан Ж. 65
 Леся Українка 5, 9, 10, 20, 21, 32,
 40, 59, 70, 78, 84, 85, 88, 95,
 99
 Лисенко Н. 23, 25
 Лисий І. 28, 30
 Луцишина О. 99
 Луцький Ю. 9, 22, 52
 Лютий Т. 34

Маланюк Є. 66
 Малкович І. 21
 Маргольм Л. 10, 77
 Марко Вовчок 92
 Магіяш Б. 28, 31
 Магусяк А. 34
 Мацузато К. 69
 Мачулін В. 31
 Мегела І. 40

Мельничук Б. 30
 Мирний П. 92
 Михед О. 44, 46, 62
 Михед П. 38
 Мовчан Р. 23, 25, 26
 Моренець В. 23, 28
 Мороз Л. 23, 32
 Моторнюк І. 20
 Мухарський А. 41
 Мухіна Г. 17
 М'яка Є. 24

Насенко М. 35
 Наконечна Л. 34
 Наливайко Д. 32
 Нахлік Є. 25
 Неборак В. 34, 37, 94
 Непорані 104
 Нечуй-Левицький І. 17
 Ніцше Ф. 10, 21, 23, 77, 91
 Новиченко Л. 52, 80

Олесь О. 70
 Омельчук О. 41, 46, 62

Павличко С. 4, 9, 30, 88, 89
 Павлишин М. 10, 74, 82, 83
 Панченко В. 32
 Пашковський Є. 26
 Пиркало С. 11
 Підмогильний В. 31, 99
 Піхманець Р. 38
 Платон 88
 Подерв'янський Л. 10
 Поліщук О. 38, 47
 Попович Є. 21
 Примаченко М. 38, 39

Пронкевич О. 24, 25, 34, 43
 Прохасько Ю. 10
 Пустогаров А. 41
 Пшибишевський С. 10, 19, 23, 39

Рибачук Ю. 31, 33
 Рильський М. 39, 44
 Родик К. 38
 Рязанцева Т. 47

Савка М. 99
 Савчак П. 53
 Салига Т. 30
 Саломе Лу 10, 77, 91
 Свєрбілова Т. 31, 34, 43, 47
 Свєрстюк Є. 26
 Свято Р. 34
 Семків Р. 34
 Сиваченко Г. 23, 32, 47
 Сиваченко М. 65
 Сивокінь Г. 24, 32, 38, 47
 Сидоренко Г. 52, 64
 Скляренко С. 94
 Скрипник Л. 100
 Соловей О. 23
 Сталін Й. 97
 Стальна Т. 47
 Стебун І. 66
 Стельмах М. 94
 Степаненко М. 47
 Стефанік В. 38, 78, 86, 100
 Стріндберг А. 10
 Стус В. 9, 17, 19
 Стус Д. 23, 24, 25
 Судовщикова О. 91
 Суліма М. 11, 23

Таран Л. 29, 32, 37, 63
 Тарнашинська Л. 23

Федькович Ю. 26, 27, 37
 Фізер І. 19, 33
 Франко І. 5, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 20, 21, 29, 30, 31, 32, 38, 41, 44, 47, 52, 53, 58, 65, 74, 76, 77, 78, 99, 101, 102, 105, 106
 Фройд З. 10, 56, 65, 77, 83
 Фулбрайт 104, 105

Хархун В. 40
 Харчук Р. 28, 34, 38
 Хцюк А. 47

Цвейг С. 94
 Цвєтаєва М. 10

Чижевський Д. 6, 80

Шевельов Ю. (Шерех) 37, 38, 52, 55, 66, 69, 80
 Шевченко Т. 4, 7, 10, 15, 17, 18, 20, 22, 26, 27, 29, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 58, 99, 101, 104
 Шекспір В. 27
 Шкляр В. 104
 Шкурупій Г. 100
 Шгонь Г. 22
 Шульц Б. 47
 Шумило Н. 18, 32, 38, 47

Щоголів Я. 96

Ющенко В. 97

Якимчук Л. 19
 Яус Г. 5
 Яценко М. 44
 Яцик П. 104
 Яцків М. 32

Bartolini M. G. 33
 Bercoff G. B. 33
 Blacker U. 28
 Boruszkowska I. 45
 Chrebor O. 41
 Danylenko A. 42
 Franko I. 46
 Frelih R. 33
 Knežević V. 33
 Korek J. 33
 Lewycka M. 46
 Kupidura R. 43
 Matusiak A. 33, 40, 46
 Nabytowycz I. 39
 Nycz R. 22
 Oldakowska-Kuflowa M. 39
 Pavlyshyn M. 18, 34
 Rewakowicz M.G. 24
 Shevelov G. Y. 42
 Shkandrij M. 19, 21
 Simonek S. 36
 Smolińska M. 33
 Swietlicki M. 43
 Terpitz O. 46
 Vakulenko S. 42
 Woldan A. 46
 Żawsky M. 20
 Žemberová V. 24

Наукове видання

ЯКЩО НЕ Я, ТО ХТО?

**Бібліографічний покажчик
наукових праць
Тамари Іванівни Гундорової**

Коректа

Микола Янів

Комп'ютерне складання

Ростислав Рибчанський

Відповідальна за видання

Мирослава Лемик

Підписано до друку 22.12.2015. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офс. Офс. друк. Ум.-друк. арк. 6,5.
Ум. фарбовідб. 6,9. Обл.-вид. арк. 4,9.

**Ukrainische Freie Universität
Barellistr. 9a
D – 80638 München Nymphenburg
www.ufu-muenchen.de**